Als quinze del Mes de Abril 1702 obtingue la Vila de Mataro la gracia de esser Ciutat feta y concedida per felip quint Rey de Espanya

---

FULLS/72

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 2002

FULLS/72
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, gener 2002

TAULA

Portada: Anotació del Llibre de Funerària i Cantars de la parròquia de Santa Maria de Mataró.
«Als quinse del mes de Abril 1702 obtingué la Vila de Mataró la gràcia de ésser Ciutat, feta o concedida per Felip Segon (corregit per quint) Rey de Espanya»
Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració de:

EDITORIAL

L'ESCUT DE LA CIUTAT DE MATARÓ

Com explica Joaquim Llovet en la seva monografia *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, almenys des de la segona meitat del segle XVI, les armes de la ciutat de Mataró són una mà amb un ram de mata i les quatre barres del Principat de Catalunya.

La forma tradicional de l'escut es configura durant els segles XVII i XVIII i, amb múltiples canvis de model i d'estil segons les èpoques, ha perdurat fins al nostre temps. Presenta, en la primera part, a l'esquerra, les quatre barres o pals catalans, i en la segona, a la dreta, la mà amb el ram de mata; a més, incorpora corona superior.

L'Ajuntament de Mataró ha aprovat i introduït recentment una nova variable de l'escut mataroní, seguint models de disseny actual.

Al nostre criteri, el nou disseny de l'escut és desafortunat, tant pel propi disseny, com en la interpretació de les armes de la ciutat.

Potser valdria la pena de reconsiderar la seva utilització.

MATARÓ, TRES-CENTS ANYS CIUTAT

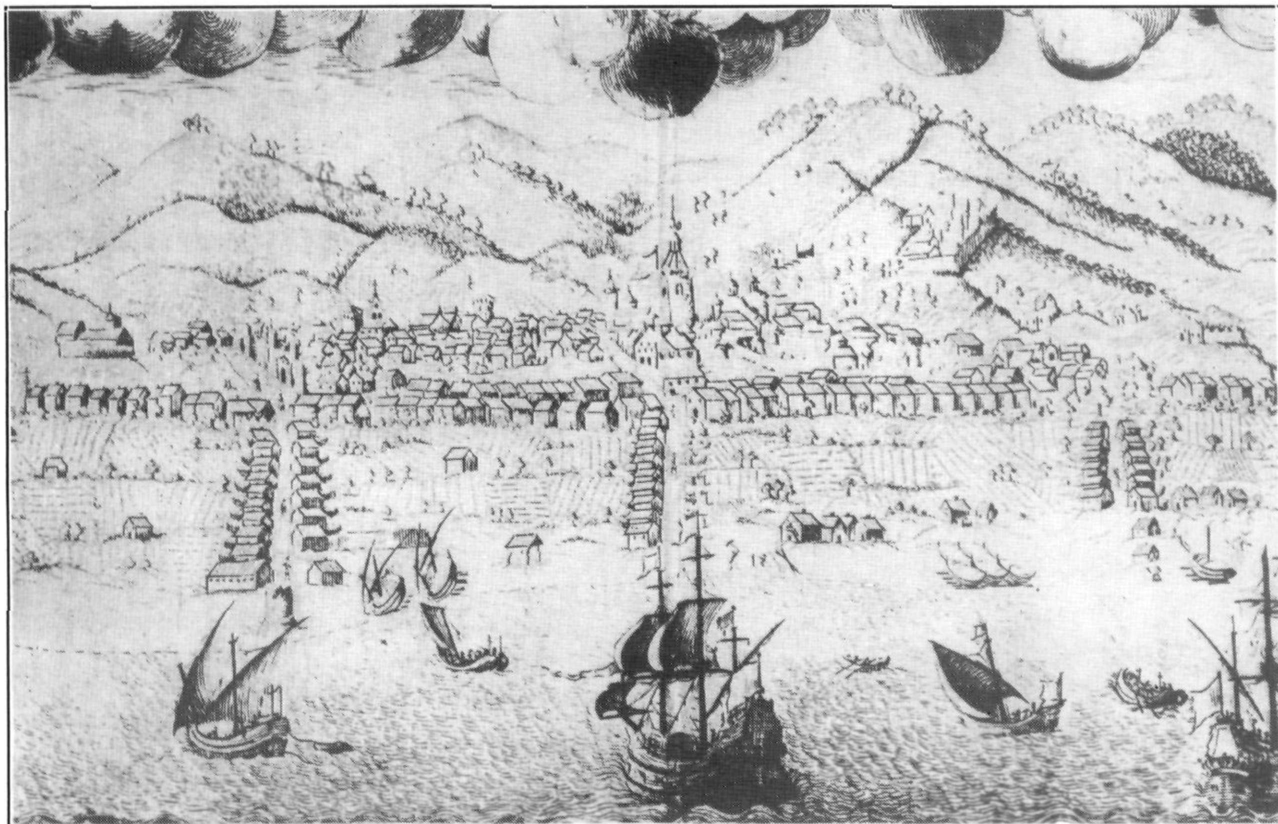
«Als quinse del mes de Abril 1702 obtingué la Vila de Mataró la gràcia de ésser Ciutat, feta o concedida per Felip *Segon* [corregit per *quint*] Rey de Espanya»

Aquesta és l'anotació que figura al «Llibre de Funeràries i Cantars» de la parròquia de Santa Maria, inserida a continuació del dia 20 d'abril de 1702 entre les d'òbits, funerals, extremauncions, combregars, aniversaris i altres funcions religioses. La notícia de la concessió del títol degué ésser molt ben rebuda pels mataronins. D'ací que àdhuc el prevere que portava aquell registre ho fes constar d'una manera espontània al llibre, bé que dubtant de l'ordinal que corresponia al monarca, i errant la data de la concessió del privilegi.

Sobre això darrer, cal dir que no obstant que el rei signés la mercè el 20 de març, la seva expedició formal es retardaria fins al 9 d'abril, a causa dels requisits burocràtics inherents a aquesta classe de concessions que van haver de complir-se. Sigui com sigui, enguany es compleixen tres-cents anys des que Mataró deixà de dir-se vila per passar a denominar-se ciutat. Anem a veure, d'una manera suscinta, com hi arribà, segons que ja ho explicàrem fa molt temps en el nostre treball *Mataró: 1680-1719. El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment* (Mataró 1966).

L'impuls demogràfic i urbà que Mataró prengué al llarg del segle XVII, que d'unes 500 famílies dels seus inicis passà a 1.035 famílies el 1702, l'expansió urbana a fora muralles, en especial els carrers aixecats des del Camí Ral a mar, el comerç que s'hi efectuava per la via marítima, l'estol d'artesans que hi exercien llurs oficis i el de pagesos que conreaven les terres i, especialment, les vinyes, sumat a la classe social dels botiguers, terratinents, i alguns titulats de ciutadà honrat de Barcelona o gaudints de privilegi, la feien creditora de la condició de ciutat. El Consell de la vila, que

Panoràmica de Mataró des del mar estant als inicis del segle XVIII (Arxiu Històric de la Ciutat. Barcelona)

regia els afers del municipi, alguna vegada ja s'havia proposat de demanar semblant títol, però la por que Barcelona s'oposés a la seva concessió l'havia aturat de tirar endavant la petició.

A finals de 1701, aprofitant l'oportunitat de l'estada de Felip V de Castella i IV de Catalunya-Aragó a Barcelona per celebrar-hi Corts, el Consell de la vila va plantejar-se de nou d'aconseguir per a Mataró un títol tan desitjat. Era un bon moment pel fet que acompanyava el rei un *entourage* de ministres i assessors també vinguts de Madrid. Abans que res, el Consell va nomenar uns síndics –Miquel Torner i Francesc Peramàs–, per ocupar-se d'aquesta comesa i els va instruir amb les recomanacions del cas. Tanmateix, les coses anaren tant sobre rodes, que el 20 de març de 1702 Felip signava a Barcelona mateix el privilegi de ciutat a favor de Mataró.

S'ha de dir, però, que la gestió dels síndics mataronins no fou fàcil per l'oposició que intentà de fer la ciutat de Barcelona en contra la mercè del títol de ciutat a Mataró. I és que a l'època hi havia molta rivalitat entre les dues poblacions, a causa de la poca pressió fiscal existent a Mataró, cosa que convidava comerciants i manufacturers de Barcelona a desplaçar-hi llurs activitats. Igualment cal tenir present que en les corts generals que s'acabaven de celebrar a Barcelona, la rivalitat entre Mataró i la capital del Principat havia assolit cotes molt altes a causa del capítol que s'hi havia proposat de concedir casa de port franc a Barcelona. I com que això es considerava en perjudici de Mataró, el síndic mataroní, Jaume Torner, s'hi oposà fermament de bon principi; més endavant, però, rebé instruccions d'abstenir-se'n, i amb això el capítol va poder ésser aprovat.

Un altre problema per a Mataró fou el de trobar les 3.500 dobles d'or promeses com a donatiu per a l'obtenció del privilegi. A causa de la poca pressió fiscal a la vila, el Consell mataroní no tenia diners sobrats. D'ací que a partir del 2 de març, es demanessin entre els mataronins les dobles que feien falta. La resposta fou positiva i en set dies es trobaren 85 persones que prestaren entre totes un miler de dobles i moltes ho feren d'una manera desinteressada. La resta del donatiu calgué manllevar-la gairebé tota a censal.

D'aquesta manera, el dia 9 d'abril el síndic de Mataró lliurà a Juan Antonio de Aspeteguia, tresorer de la reina, 3.380 dobles, les quals afegides a 120 satisfetes a Madrid com a import dels drets per a l'expedició del títol, sumaven les 3.500 dobles d'or promeses al rei. A aquest import, cal afegir-hi algunes despeses més i per a obsequis que calgué fer fins a un total de 3.734 dobles d'or, que foren les que efectivament s'esmerçaren en la consecució del títol.

A part del títol de ciutat, amb el privilegi també es concediren a Mataró altres diverses gràcies. Entre les principals, la de poder tenir quatre jurats en lloc de tres com tenia, i disposar de dos macers, dos timbalers i dos trompeters que precedissin els jurats en els actes públics, la facultat que el Consell municipal pogués concedir o negar llicències per a la construcció d'edificis, la prohibició que no es pogués posar pes públic a la ciutat, l'autorització per crear mercaders i corredors d'orella, com feia Barcelona. També la ratificació de l'exempció de la lleuda anomenada de Tortosa, el permís per poder fer un port o moll a la ciutat i extreure la pedra de dominis reials. Finalment, la mercè de gaudir de tots els privilegis, gràcies i prerrogatives, i en particular l'exempció d'allotjaments, trànsits i bagatges i altres, com les ciutats de Lleida i Girona i altres del Principat, que era un objectiu –aquest de l'exempció d'allotjament militar– feia molts anys desitjat.

Finalment, cal dir que a la pràctica totes aquestes prerrogatives servirien de ben poc, perquè els fets polítics que se succeirien pocs anys després (Guerra de Successió, 1705-1714; Nova Planta borbònica, 1716) s'encarregarien de fer-los inoperants. De tot plegat, però, Mataró en pogué salvar el títol de ciutat que per espai de tres-cents anys la distingeix.

Joaquim Llovet

EXPOSICIÓ *L'OBRA DE PUIG I CADAFALCH A MATARÓ I ARGENTONA*. FOTOGRAFIES DE RAMON MANENT

S'inaugurà el passat 27 d'octubre de 2001, dins els actes organitzats pel Museu Arxiu de Santa Maria durant l'ANY PUIG I CADAFALCH.

Les excel·lents fotografies de Ramon Manent ensenyaven, explicaven i valoraven la personalitat i la capacitat creadora de l'arquitecte. La llum, el color, els contrastos, les intencions, els ambients i les formes de l'arquitectura de Puig i Cadafalch hi eren captades de manera magistral.

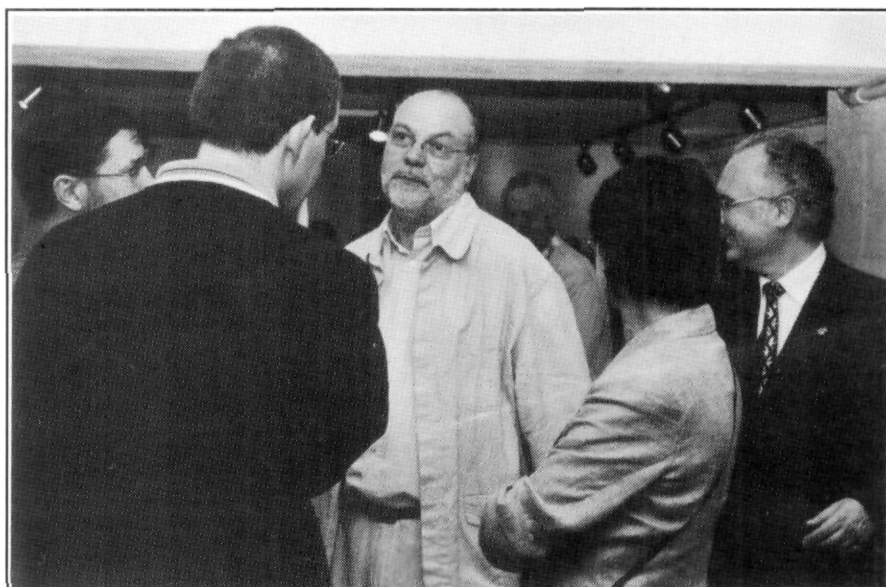
A més documentaven la pràctica totalitat de l'obra de Puig i Cadafalch a Mataró i Argentona, i les darreres intervencions professionals de l'arquitecte a Santa Maria i a les Caputxines de Mataró. Perquè a Mataró hi ha la seva primera obra, can Sisternes (1891), i també, molt possiblement, la seva darrera, l'altar major del convent de les Caputxines (1946).

De manera complementària, l'exposició incloïa el projecte, inèdit, de restauració d'una part de la teulada de Santa Maria, realitzat l'any 1917 per Josep Puig i Cadafalch i Lluís Gallifa i Grenzner, cedit per la família Gallifa i Planas, el «Llibre de Baptismes» corresponent a l'any 1867, amb la inscripció del registre de baptisme de Josep Puig i Cadafalch i documentació diversa conservada al Museu Arxiu de Santa Maria, relacionada amb la seva persona i sobre els actes d'homenatge realitzats a Mataró.

Públic assistent a la inauguració de l'exposició.

Fotografia Miquel Sala (MASMM).

Ramon Manent, Pilar Gonzàlez Agàpito, la seva esposa, l'alcalde de Mataró, Manuel Mas, el periodista Joan Catà i l'historiador Nicolau Guanyabéns, en l'acte d'inauguració.

Fotografia Miquel Sala (MASMM).

MATARONINS AL CINQUÈ SUPLEMENT DE LA *GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA*

Al número 65 dels *Fulls*, data octubre de 1999, esmentàvem els mataronins del segle xx que tenien entrada a la *Gran Enciclopèdia Catalana*. El març de 2001 s'ha publicat el Cinquè Suplement, en el qual en figuren alguns més. Per tal de completar aquella ressenya en deixem constància, així com també d'alguna de les entrades o modificacions que tracten aspectes de la ciutat o del nostre entorn.

Al final del Suplement, i per primera vegada, hi ha un índex de totes les entrades, indicant si corresponen al corpus de la GEC o a algun dels suplements.

Entrades noves:

Les reproduïm tal com figuren al Suplement pel que fa a nom i cognoms i definició.

Agrupació Científico-Excursionista de Mataró (creada el 1898).
Jordi Bosch (Mataró, 1956). Actor.
Toni Cabré (Mataró, 1957). Dramaturg, enginyer i guionista de televisió.
Manuel Brullet i Tenas (Mataró, 1941). Arquitecte.
Josep Reniu i Calvet (Mataró, 1914-1999). Actor i promotor cultural.
Antoni Subirà i Claus (Mataró, 1940). Polític.
Enric Torra i Pòrtulas (Fornells de la Selva, 1910). Músic, pianista i compositor.

Noves redaccions d'entrades existents:

Manuel Cusachs i Xivillé (Mataró, 1933).
Peret, Pere Pubill i Calaf (Mataró, 1938).

Actualitzacions:

Caixa d'Estalvis Laietana
Maresme (article que es refereix a la comarca).
Mataró (article que es refereix a la ciutat).

Modificacions per mort:

Josep Maria Rovira i Brull (Mataró, 2000).
Lluís Terricabres i Molera (Mataró, 2000).

Com a novetats relacionades amb l'entorn més immediat a Mataró, hi trobem l'entrada del *Museu del Càntir d'Argentona* i la mort de mossèn Pere Ribot.

Es pot consultar a la pàgina web http: //www.grec.net

J.P.P.

XVIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Tingué lloc el dissabte 24 de novembre de 2001, i s'hi presentaren les següents comunicacions:

«Resultats del seguiment arqueològic efectuat en els terrenys de can Salomó (Premià de Mar)», de Ramon Coll i Monteagudo.

«D'Ilturo a Iluro: d'ibers a romans. Algunes consideracions», de Joan Francesc Clariana i Roig.

«La vil·la romana de can Ferrerons a la llum de les darreres intervencions. Propostes d'actuació arqueològiques i de patrimonialització per a Premià de Mar», de Marc Bosch de Dòria, Ramon Coll Monteagudo i Josep Font Piqueras.

«Notes sobre un conjunt de campanars gòtics del Baix Maresme i el Vallès Oriental», de Joaquim Graupera i Graupera.

«L'habitatge a Argentona a finals del segle xvi», d'Enric Subiñà i Coll.

«Estructura i distribució de les llars maresmenques a les darreries del segle xvii», de M. Alexandra Capdevila Muntadas.

«El veïnat de la Torre i el Pla d'en Boet. Finals del segle xviii. Situació abans de la permuta entre Mataró i Argentona», de M. Assumpció Zapata Buxens.

«Premià de Mar 1848: Els matiners i el general Pavia», d'Antoni Martí i Coll.

«Dos models d'associacionisme popular de finals del XIX: L'Obrera Mataronesa i l'Obrera Sabadellense», de Josep Lluís Martín Berbois.

«Els orígens de l'orfenat de nenes de Mataró (1847-1868)», de Montserrat Gurrera i Lluch.

«Josep Puig i Cadafalch, un alumne agraït a l'Escola Pia», de Joan Florensa.

«La relació de Terenci Thos i Codina i Jacint Verdaguer i Santaló», de Jaume Vellvehí i Altimira.

«Els Maristes del carrer Sant Josep, 1920-1930», de Vicenç Arís i Julià.

«El 18 de Julio de 1936 en Mataró», de Josep Peiró i Oliver.

«El català a Mataró durant el franquisme segons dotze testimonis mataronins», de Mercè Marsal i Puig.

«Centenari d'un socialista, Francesc Anglas (1901-1988)», de Josep Puig i Pla.

«Catàleg de publicacions d'història i arqueologia de Mataró», de Dani Triadó.

Com és habitual, coincidint amb la Sessió d'Estudis, i amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura, s'editá el volum que inclou les comunicacions presentades a la XVII Sessió, tinguda l'any anterior.

TAULA RODONA SOBRE EL MODERNISME A MATARÓ

La taula rodona, darrer dels actes organitzats pel Museu Arxiu durant l'ANY PUIG I CADAFALCH, tingué lloc el passat divendres dia 14 de desembre de 2001.

En primer lloc s'hi llegí una comunicació de Joaquim Llovet, impossibilitat d'assistir a l'acte, en la qual es presentava la ciutat de Mataró a l'època, explicant les característiques de la població, del sistema econòmic, del creixement urbà, del lleure i molts altres aspectes del Mataró del moment.

Tot seguit, Santiago Estrany i Castany, artista pintor i doctor en Belles Arts, parlà del que va representar el Modernisme com a moviment artístic a tot Europa i més concretament al nostre país, a Catalunya.

Després, Agàpit Borràs i Plana, arquitecte, introduí les obres bàsiques del Modernisme a Mataró.

L'acte acabà amb un debat, moderat per Manel Salicrú i Puig, director del Museu Arxiu.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

El Museu Arxiu de Santa Maria ha rebut recentment les següents donacions:

De la senyora Teresa Tria i Sala i dels senyors Albert Pera i Segura i Jordi Ferrer i Padrós, documentació diversa i llibres per a la biblioteca.

De la senyora Margarida Casas i Sabé, un àlbum de fotos.

De la Llibreria Rogés, documentació i impresos.

De la senyora Anna M. Daroca i Fonrodona, un vestit de batejar de l'any 1900.

Ho fem constar a manera d'agraïment.

L'existència d'un punt de recaptació o taula que gravava fiscalment el comerç, depenent de la Diputació del General, a l'aleshores vila de Mataró, és documentada tot seguit pel Dr. Joan Giménez i Blasco, historiador, col·laborador del Museu Arxiu.

El treball, a més, incideix sobre les característiques del comerç mataroní a la fi del segle XVI i durant el segle XVII, i també sobre la persona del prohom del moment Jeroni Serra Arnau.

INTERESSOS PÚBLICS, INTERESSOS PRIVATS: LA RECAPTACIÓ DELS DRETS DE LA GENERALITAT A MATARÓ, 1590-1710

Qui serveix a comú no serveix a nengú.

«Los mercaders són vida de la terra on són, e són tresor de la cosa pública, e són menjar dels pobres, e són braç de tot bon negoci, de tots afers compliment.»

(Eiximenis, *Lo Crestià*, CCCLXXXIX)

Un aspecte poc conegut de la història mataronina a l'edat moderna és l'existència, a la vila, d'un punt de recaptació fiscal depenent de la llavors denominada Diputació del General, antecessora directa de l'actual Generalitat.[1]

La Diputació del General havia assolit un nombre cada vegada més important de competències d'ençà la seva fundació a l'edat mitjana. A l'edat moderna, una de les seves tasques menys negligibles era la funció fiscal. La Generalitat esdevingué la responsable de recaptar els imports que s'oferien als monarques durant la convocatòria de la Cort General, convocatòria que invariablement comportava una demanda econòmica per part de la Corona.

El «Dret d'entrades i eixides» era una de les figures impositives importants que gestionava el General de Catalunya. La normativa de la seva aplicació havia estat modificada en diverses convocatòries de la Cort General. Fonamentalment es tractava d'una imposició que gravava el comerç exterior català, tant si es tractava d'importacions com d'exportacions; s'aplicava a partir d'unes tarifes que publicaven periòdicament els diputats del General, les quals especificaven el valor que calia atribuir a cada producte així com la tributació que li corresponia.

S'establí una important xarxa de punts de recaptació, en els indrets que es consideraven idonis, anomenats *taules*, al front dels quals es trobaven dues persones denominades *taulers*, que exercien unes funcions que havien de ser de control recíproc, anomenades *collidor* i *credencer*.

A Mataró, la primera notícia que reflecteix l'existència d'un punt de recaptació –*taula*– amb els seus *taulers* és de l'any 1590. En aquest moment, el prohom mataroní Jeroni Serra Arnau actuava com a «collidor de la terça» i Gaspar Arnau com a credencer.[2] Tot just nou anys més tard, la Cort General de Catalunya aprovava un document que regulava alguns aspectes del funcionament de la taula de Mataró.[3] Cal fer esment que aquestes decisions foren preses per evitar els fraus que es realitzaven en la recaptació dels drets que corresponien a la Generalitat. Ací s'iniciava una llarga relació de referències que, durant el segle XVII, vincularen repetidament el port de Mataró amb pràctiques fiscalment fraudulentes. Certament el problema dels fraus –o potser millor de la

Casa de Jeroni Serra Arnau, al Carreró, tal com era a inicis del segle XX. Postal Fergui. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

corrupció entre els responsables de les tasques recaptatòries del General de Catalunya– no era una exclusivitat mataronina;[4] es tractava d'una problemàtica estesa, pública i notòria, perfectament documentada i tipificada entre els alts responsables de l'administració fiscal catalana.[5]

L'evidència, no ja dels fraus, sinó de la corrupció de les persones encarregades de l'administració pública a Catalunya havia fet necessària la presència d'una institució encarregada de vetllar pel recte compliment de les obligacions també dels taulers. Aquesta institució rebia el nom de «visita del General». Segons Víctor Ferro,[6] la «visita» començava amb un període de trenta dies per presentar denúncies i reclamacions. A aquest efecte es disposaven unes caixetes a la casa de la Diputació que eren obertes periòdicament pels visitadors. Finalitzat el termini, el procurador fiscal realitzava físicament la «visita» als funcionaris que havien estat objecte de denúncia.

L'interès de les visites que s'estudiaran rau no sols en les dades que s'aporten sobre mercaders i negociants mataronins, sinó que més enllà dels aspectes anecdòtics ofereix un bon nombre de notícies interessants sobre l'activitat que es desenvolupava a la platja mataronina en una doble vessant: les característiques de l'important moviment comercial que s'hi desenvolupava i les pràctiques irregulars dels responsables de la recol·lecta dels tributs, que els visitadors del General s'afanyaven a denunciar i corregir.

L'any 1611 el procurador fiscal de la «visita» del General, Jaume Regàs, inicià una exhaustiva visita a la taula mataronina, de la qual eren taulers Jeroni Serra Arnau –documentat en el mateix càrrec l'any 1590– juntament amb Antoni Pedró. Sembla força evident que el procurador fiscal actuà a causa de les denúncies rebudes.[7]

A la vista de la contundència de les acusacions, el consistori de la Generalitat nomenà visitadors instructors i es sol·licità una investigació pericial per escatir l'abast de la denúncia formulada pel procurador fiscal. Els responsables de la investigació foren els *calculadors* Joan Rossell, Magí Rifós, Jaume Falgueres, Antic Mas i Bonaventura Bison. Aquests realitzaren un detalladíssim estudi de les declaracions que s'havien assentat en els llibres del credencer i del tauler en el trienni anterior, partida per partida, elaboraren un minuciós informe i corroboraren la visió del fiscal quant a les irregularitats en els preus de diverses mercaderies com foren el pinyó, la pesca salada i els teixits.[8] A més de les irregularitats observades en els preus, els *calculadors* posaren de manifest altres anomalies, com per exemple que en algunes partides no s'havia especificat el preu dels productes o també que s'havien declarat diversos articles sense especificar el valor de cadascun.

La fase posterior del procés fou l'interrogatori dels acusats dut a terme pels visitadors instructors. El primer a declarar fou Jeroni Serra Arnau que testificà l'11 de desembre de 1611. Afirmà tenir seixanta anys *parum plus vel minus*. En primer

lloc se li preguntà si sabia per quina causa se li feia l'interrogatori i contestà «no u sé». En el decurs de l'interrogatori manifestà que exercia el càrrec de tauler del General a Mataró «deu haver alguns quoranta anys poch més o manco». Més endavant se li preguntà si Antoni Pedró, l'altre credencer, era gendre seu. Serra Arnau contestà «Veritat és que dit Pedró es estat casat ab una filla mia, però ara ja és morta, y de la matexa cosa me feren quexe hara fa sis anys». Posteriorment indicà que la seva filla havia mort feia tres anys i que havia deixat una filla. Acte seguit els interrogadors entraren en el fons de la qüestió «Interrogatus que diga perquè en lo llibre aporta per raó de dit son offici de tauler ha dexat de posar lo just valor de las robas y demés cosas se despatxen en dita taula per rahó de dit son offici per ço que la present visita té notísia que ha posats partits molt mancho del just preu y lo valor de dites robes y demés coses...» La resposta genèrica fou «los altres partits assentave conforme cada hu deja lo que.ls costave conforme és costum fer.o de aquexa manera perquè a ca hu costan les mercaderies més caras que a altres». Seguidament els visitadors instructors el posaren en evidència mostrant-li declaracions de mercaderies del mateix tipus despatxades a preus diferents. La resposta de Jeroni Serra Arnau seguí els mateixos paràmetres: «Jo sempre he posats y assentats dits partits amb molta veritat conforme las personas de qui eren me dejan era lo just preu que.ls costaven y que los pinyons axí matex són mercaderias que muntan y baxen y que uns las compran a més aventatge que los altres». Els visitadors insistiren que els preus en què havien estades avaluades les teles en moltes declaracions anaven en contra dels indicats a les tarifes dictades pel General «fraudant per ço los drets al General». Les respostes del Serra Arnau seguiren la mateixa línia defensiva, tant en el tema dels teixits com en el de la sardina.

El 8 de desembre del mateix any es féu l'interrogatori a Pedró. Afirmà estar en el càrrec des de feia sis anys. L'interrogatori es plantejà potser amb més duresa que l'anterior «Interrogatus que diga si en lo llibre que aporta per rahó de son offici ha posades las robas y mercaderies ab lo just valor y preu de aquellas perquè la present visita té notíçia que las ha posadas a molt mancho valor del que valian aquellas y que diga quins partits són y quines mercaderies eran y de qui eran y perquè ho ha fet essent com és contra capítols de Cort y en dany del General. Et dixit: No sé que en ma vida hage despachat ningun partit a mancho preu de son valor y he fet sempre mon offici en lo que tocave al beneffici del General».

Després dels interrogatoris, els acusats presentaren un extens document d'al·legacions titulat *deffentiones*. En aquest text intenten rebatre una a una les acusacions formulades pel procurador fiscal, refermades pels *calculadors*, i reafirmades pels visitadors instructors. Hom intentà rebatre de forma àmplia, raonada i concloent, el conjunt d'acusacions que *sinistrament* se'ls carregava. Per justificar les diferències en els preus dels pinyons, a més de les raons ja explicitades sobre la variabilitat dels preus, adduïren altres interessants justificacions «uns compren més barato que altres o, per saber millor comprar o, per bestraurer lo diner o, per pagar de comptans, los quals compren sempre més barato y a més comoditats que no aquells que no bestrauen ni paguen de comptans ans bé compren a fiar o ab barata de altres mercaderies». A continuació, per defensar-se de les acusacions que havien rebut sobre els preus que havien aplicat a despatxos del negociant local Joan Anglada, explicitaven «dit Anglada despatxà dits dias (el pinyó que) comprà en clofolla de pagessos y no de mercaders bestrahent los diners al més d.ells a differents preus y ell mateix lo feu secar y adobar en las golfas de sa casa, y després lo trencà per son compte propri y es home que fa negociatió particular ab pinyó y los més anys ne compra quatre o sinch centes quarteres».

Entorn del problema dels teixits l'argumentació de la defensa es basà en el fet que els preus de les teles del Piamont i de Gènova, objecte de la controvèrsia, havien estat avaluades segons el preu que els importadors havien justificat documentalment. Pel que fa al tema de la pesca salada, i en concret d'unes partides del mateix Joan Anglada, citat anteriorment, les *deffentiones* argüïen «la sardina despatxada per Joan Anglada a rahó de 5 sous lo barril era sardina la major part de ella pescada ab sardinals seus propris y la altra part comprada sens salar y aquell després la sala tant la sua com la que havia comprada a son propri gasto». A continuació afegien «los qui pescan sardina ab sos propris sardinals y los qui la compren sens salar y després ab sos propris treballs la salen la poden despatxar a 3 y 4 sous manco per barril del que la despatxen los qui la compren ja salada per ser cosa lo salar y salmorrar la sardina de gran treball y molt bruta».

Finalment, la defensa feia un cant de les virtuts i excel·lències tant de Pedró com de Serra, ponderant el grau de rectitud i legalitat de la gestió de Serra Arnau com a tauler durant més de quaranta anys.

La documentació de la «visita» inclou a continuació les declaracions dels testimonis aportats per la defensa. Carles Dinelli, mercader genovès habitant a Barcelona i associat amb Bernarde de Iusti, mercader flamenc, declarà comprar habitualment pinyó a Granollers i embarcar-lo a Mataró, avançant part de l'import de la compra, amb la qual cosa aconseguia un preu de 4 lliures per quintar de pinyó. Rafael Planes, adroguer de Barcelona, declarava haver comprat gran quantitat de quarteres a pagesos «que han menester diners», i si avançava el pagament un o dos mesos aconseguia reduccions en el preu de 3 i 4 sous per quartera. Jaume Pasqual, mercader de Barcelona, fou molt gràfic «que és cosa tant ordinària com lo escupir de muntar y devallar les mercaderias de preu, no dins d'un més, però dins una hora se troban en la llotja».

Un altre testimoni, en relació amb el tema de la sardina, indica que en determinat moment n'hi havia tanta oferta «que de assí la tornaven a carregar per Liorna y Nàpols». Pontius Rato, niçà, testificà que importava teles del Piamont a través de la taula de Mataró i que en pagava el que li costaven a Niça. Sobre el tema de la sardina salada de Joan Anglada, un testimoni de Mataró declarà que tenia dues barques de sardinals que pescaven pel seu compte i que negociava el peix i els pinyons a Narbona.

Finalment, el 26 de maig de 1612 es publicà la sentència sobre l'esmentada «visita». Els visitadors, dues persones per estament, juntament amb l'oïdor eclesiàstic del General, acordaren «pronuntiam, sententiam y declaram als dits Hierònim Serra Arnau y Antoni Pedró absolem y al procurador fiscal imposam silenci en dita querela». Aquesta sorprenent declaració, davant les evidències presentades tant pel fiscal com pels *calculadors*, s'aconseguí gràcies a un hàbil subterfugi legal.[9] Efectivament, els visitadors no entraren a valorar la prolixa relació de partides de declaració dubtosa. Es limitaren a analitzar un sol dels punts de l'acusació, la possible il·legalitat de la concurrència de gendre i sogre en els càrrecs de receptor i credencer de la taula. I, un cop declarat que no hi havia cap normativa que ho prohibís expressament, deixaren de considerar i, per tant, d'investigar o de punir els fraus detectats per la «visita».

Que el tema s'havia tancat en fals probablement ho demostra que al cap de quatre anys s'iniciés una nova «visita»[10] a la taula de Mataró que continuava sota el control de Serra i Pedró, si bé el primer havia renunciat a favor de Joan Jofre, mercader també de Mataró. De nou es considerava que s'havien comès «notables faltes en lo exercisci de llur offici y administratió de aquell, et *signanter* no haver observat la dispositió del capítol 40 de les Corts de any 1481 [...] dexant en los despaigs de les teles y balas de aquellas de posar la mesura, las canas y tinensa de las pessas».[11] En aquesta ocasió, el visitador denunciava la manca de rigor del tauler i del credencer, els quals deixaven d'indicar bé el pes, bé el tipus de teixits, bé les quantitats o les qualitats de les diferents partides declarades.[12] Tanmateix, els visitadors en aquesta ocasió realitzaren un salt qualitatiu important. Foren conscients que les anomalies que podien detectar a través de la inspecció dels registres comptables –facilitats pel tauler i el credencer– eren, òbviament, la punta de l'iceberg de les ocultacions i fraus que es realitzaven al marge del que reflectien els documents posats a l'abast del procurador fiscal. Curt i ras: ben segur que els fraus i les ocultacions més importants no deixaven petja en els registres comptables. Hom es referia a aquesta realitat de forma prou explícita: «y és cert que no havent-se en tot aquest trienni propassat despaigs algú en dita vila y collecta de Mataró de teles fines, tenint notítica lo procurador fiscal que en dita taula ne arriban tantes com són alemanyetas, alemanyas de saquet, batistas fines y altres telas semblants, a mostra lo frau y dol, culpa negligentia gran que y ha hagut en dit tauler o cullidors, essent cert públich y notori que los marxants y botiguers de la present ciutat quiscun dia acudan en dita vila de Mataró a comprar robes y fer gran provisió d.ellas».[13]

A continuació, s'inicià la tasca dels *calculadors*. Una de les partides que estudien és de data 7 d'octubre de 1611, en la qual Joan Jofre, negociant de Mataró –el mateix que substituí Serra Arnau com a tauler–, actuant per compte dels negociants genovesos Francisco Berardo i Joan Baptista de Negro, declarà una entrada de 170 peces de teles de Gènova a 8 lliures cadascuna. Sobre aquest punt els calculadors argumentaren «Està contra la forma del capítol 49 Corts 1481 en lo qual se mana se pose si són coses de pes lo pes y si coses de mesura la mesura y ayxí avia de dir les canes que dites pesses de teles tiren que és la pròpia mesura [...] quant al segon error en dany del General no especificar estes pesses de tela de Gènova quines són perquè n.i a de dos maneras unes dites XIIIes. Y altres dites XVIIIes. Y XXes. Y cada una de son preu conforme en dita tarifa és de veure». Conclouen sobre aquesta partida que, fins i tot en el cas que les teles fossin de les de més baix cost, el preu hauria estat superior al declarat en 272 lliures. Els *calculadors* continuaren

centrant la seva atenció en la importació de teixits on detectaren nombroses irregularitats. Finalment també declararen que una volta examinats els llibres buscant declaracions de teles fines «ço és alemanyetes, alemanyes de saquet mitjanes i fines, batistes y altres teles semblants, diuen a Vs. Ms. Com en tots los dits llibres de tot lo dit trrienni no y trobam partit ningú de semblants teles». Posteriorment segueixen les declaracions dels testimonis, botiguers barcelonins, comerciants genovesos o de Niça. El 12 de gener de 1615 es féu l'interrogatori d'Antoni Pedró, i el 21 del mateix mes el de Jeroni Serra Arnau. El primer declarà estar exercint el càrrec de tauler d'ençà deu anys i el segon quaranta nou. Les respostes de Pedró foren sovint evasives «no tinc tal memòria» i l'argumentació es basà en els mateixos criteris que en la visita anterior. Jeroni Serra Arnau, ja malalt, tingué unes respostes encara més lacòniques. Dissortadament no ha estat possible localitzar la sentència sobre aquesta «visita».

L'any 1623 s'inicià una nova visita. En aquesta ocasió el tauler era Joan Palau i el tema central fou diferent al de les anteriors ocasions. «A notícia del procurador fiscal de la present visita és vingut que Joan Palau de Mataró [...] en diffarents ocasions ha venut y ven vi als patrons o provehidors de las galeras y altres vexells strangers pera aportar-se'n y fer mercaderia sens fer-los pagar lo dret de General y Galeras per la exida de dit vi y en particular a las galeras de la senyoria de Gènova y a las galeras de Nàpols que [...] estiguesen en la plaja de Mataró y ara últimament se'n són anadas a las quals dit Palau vené molt gran quantitat de vi sens exigir dits drets de General y Galeras lo que fa per son proffit y utilitat pròpia per a poder ell sol vendrer dit vi al preu que vol de manera que los demés particulars de dita vila no poden vendrer a dits vexells llurs vins per lo que pagarian llurs drets, los quals no pagan comprant lo de dit Palau».

Inicià la ronda de testimonis el 27 de novembre de 1623 Antoni Portell, prevere, beneficiat de Santa Maria de Mataró, de 50 anys «...he vist jo, t[estimoni]. En ocasions que venien galeres en Barcelona o en Palamós que dit Joan Palau en dita supplicatió nomenat feya molts grans diligenties ab los patrons capitans de dites galeres per a vendrer vi festejant-los y regalant-los per a que li.n comprassen y de fet he vist jo t[estimoni]. En moltes ocasions que dit Palau ha venut molt vi que passava de centenars de càrregues a ditas galeras, que últimament hi són estades de Nàpols, viu jo, testimoni, los ne venien una bona partida que passava de cent càrregues y que si dit Palau pagava o dret de dit vi al General o no, que jo, t[estimoni]. Me'n remet a la veritat que jo no y puch dir res». S'inicià una roda de testimonis: Jeroni Portell i Torruella, negociant; Jaume Palau, mercader; Magí Mas, mariner; Jaume Partella i Mates, pagès; Narcís Portell, notari. Tots ells vénen a conformar amb diferents matisos o xifres els carregaments fets per Palau a les galeres reials. Així Magí Mas declarava: «És que.m recort de molts anys y he vist que lo pare de dit Palau en dita suplicatió nomenat y així abans de tenir lo offici de tauler venie moltes partides de vins a galeres y altres vaxells y ara després ensà que dit Palau té dit offici de tauler vené a les galeres de Nàpols...». El 10 de desembre de 1623 es dugué a terme l'interrogatori de l'acusat Joan Palau, burgès de 24 anys. Declarà que no sabia per quina causa se li feia l'interrogatori. Indicà que era tauler des de feia uns tres anys. Després el fiscal li preguntà sobre si havia venut vi per a provisió de vi a les galeres de Gènova, Nàpols o de Llevant. Respongué «Senyor des de que jo tinch lo offici no.m recorde hage venut vi algú si no és a les galeres de Nàpols y altres galeres de sa magestat». Quan se li preguntà quina quantitat de vi havia venut per a les galeres des que ocupava el càrrec afirmà «no me.n recorde». Més endavant se li requerí si s'havien satisfets els drets del General en el vi embarcat a les galeres. Palau respongué «dat cars que alguna o algunes vegades no hagen pagat lo dret de dit vi serà estat per haver obtingut dels senyors Diputats propi ús, és a saber, franch de tots drets».

El «propi ús» era una concessió feta pels diputats del General, que podia eximir el pagament dels drets a algunes mercaderies que anessin destinades «al real servey».[14]

En el document de defensa, Joan Palau amplià aquesta informació «...que quant en algunas ocasions hagués fetas algunas vendas de vi als provehedors de las galeras de Nàpols o altres de sa magestat sens fer-los pagar los drets deguts al General serà estat per tenir los dits provehedors propi ús dels molts il·lustres Diputats per a molts majors quantitats de vi de las que.s pretén ésser-los estadas venudas per esta part». Concretament Palau es referia a tres autoritzacions dels diputats per proveir el març de 1622 «les galeres patrona real de la squadra de Spanya y Pimentela de la esquadra de Sicília» amb 100 càrregues de vi; el juliol del mateix any autorització per carregar 527 càrregues amb destinació a les galeres de Nàpols i Sicília, i l'agost de 1623, 400 càrregues destinades a les esmentades galeres de Nàpols.

Evidentment, davant la contundència de la documentació aportada per Palau, la «visita» no prosperà. Tanmateix, algunes dades aportades en el procés són realment interessants. Així, si bé és cert que els diputats havien autoritzat la sortida de vi sense pagar drets, la queixa dels testimonis era que Palau havia utilitzat la franquesa en benefici propi excloent els altres vinaters locals. Per cert, entre els testimonis cal destacar les vegades que es repeteix el cognom Portell, una altra de les famílies tradicionals que probablement se sentien perjudicades per l'exclusivitat amb què Palau compaginava la gestió dels seus negocis particulars amb la gestió de la taula mataronina.

L'any 1626 Joan Palau i Antoni Pedró tornaven a ésser objecte d'una «visita» en la qual se'ls acusava de fixar les exportacions de vi a 36 sous càrrega, mentre que segons els calculadors el preu hauria d'haver estat com a mínim de 40 sous per càrrega. En les defenses s'al·legà «que el vi que.s carrega i.s despatxa per traurer fora regne [...] may és del millor, antes bé és vi gros y sotil, que no és al propòsit per a les tavernes de Barcelona». En l'interrogatori que es féu a Joan Palau el novembre de 1626, aquest reconegué que tot i ser tauler des de feia uns quatre anys tenia les tarifes que s'havien d'aplicar des de feia quatre mesos. Acte seguit l'interrogador féu la pregunta òbvia, com avaluava el preu de les mercaderies sense tenir la tarifa? La resposta fou «estimava las mercaderias quant no sabia el preu cert al preu jurava lo despatxant costavan ditas mercaderias».[15]

A aquest cúmul d'arbitrarietats s'afegia també el problema específic de les puntes que meresqueren l'atenció dels visitadors, atès que eren despatxades sense ser mesurades. Francesc Mascaró, mercader de Barcelona, testimoni invocat sobre aquest afer, deia «de las puntas que hixan de Mataró y de altres parts de la costa del mar no se.n despatxan la meytat [...] no obstant se fassen per los taulers las diligencias posibles per exigir lo dret degut de aquellas». Els taulers defensaven la seva posició argumentant la dificultat que comportava mesurar-les.[16]

En altres ocasions, hom acusà directament els taulers de lucrar-se en l'exercici de les seves funcions. L'any 1671, Joan Pere Tarau era denunciat per exercir el càrrec de tauler tot i ser botiguer de draps; totes dues activitats eren incompatibles segons el procurador fiscal.[17]

La concurrència d'interessos en què es trobaven els taulers mataronins és il·lustrada també per la denúncia que es féu contra el tauler Francesc Gemmir i Lleonart, ciutadà honrat de Barcelona. L'any 1704 participà en una tramesa de 8.000 peces de vuit que es féu des de Mataró, amb el pinco *Santíssima Trinitat* i el gànguil *Sant Josep*, per tal de negociar-les a Berberia. Gemmir hi participà amb 2.400 peces de vuit. L'eixida de la moneda no fou denunciada i els drets corresponents no foren satisfets a la taula de Mataró, on Gemmir exercia la seva funció recaptatòria. L'arrendatari del dret de monedes demandà Gemmir, que hagué de satisfer un deu per cent sobre la quantitat tramesa.[18]

Tot i la significació que poden tenir les pràctiques irregulars descrites, cap d'elles no reflecteix tan bé la magnitud i les implicacions de la corrupció que es produïa a la taula de Mataró com l'incident esdevingut l'any 1638. Aquest afer posa de manifest una elaborada «praxis» defraudatòria realitzada amb l'absoluta implicació dels taulers de Mataró, els quals, però, sols eren una peça necessària en una xarxa d'abast molt més ampli, amb implicacions extralocals i amb més que probables connexions amb altes instàncies polítiques.[19]

Antoni Martí Coll[20] ha estudiat àmpliament el tema del contraban a Mataró; a partir de la seva recerca, la sinopsi dels fets fou la següent: és plausible que existís una delació que denunciés el tauler mataroní Pere Tarau. Aquest havia tramès en una barca a Barcelona una partida de teles d'origen francès que, atesa la prohibició de comerciar amb França, estaven legalment en situació de contraban. Segons els oficials reials, els teixits havien sortit dels magatzems del General a Mataró i disposaven d'un «albarà de guia», signat pels taulers, que n'autoritzava el transport i en legalitzava la situació, tot encobrint-ne el veritable origen. Tanmateix, per si les autoritats reials la interceptaven, la barca portava una altra documentació que identificava la mercaderia com a decomissada per haver entrat de contraban.

Davant aquests fets, hom tingué la certesa que a «Mataron se hallaban muchas ropas de contrabando en los magazenes del General y en casas particulares, obrando en todo Pedro Tarau, oficial del General, el qual, para contravenir a los edictos Reales, se correspondía con otros oficiales mayores y menores del General».[21]

El dia 19 de juliol –i seguint les ordres del virrei, comte de Santa Coloma– funcionaris reials escorcollaren les cases particulars de Melcior Tria i Reniu, burgès honrat de Mataró, i que era un altre dels taulers, així com la de Pere Tarau. Al

Casa de Jeroni Serra Arnau, en l'actualitat. Avui seu del Museu de Mataró.
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

soterrani de la casa del primer es trobà molta roba procedent de França. A la casa de Pere Tarau també es trobaren dues bales amb teixits de la mateixa procedència. El dia següent, l'algutzir reial instà el batlle de la vila Jaume Castellar,[22] sota fortes amenaces econòmiques, per tal que l'assistís en l'escorcoll del magatzem del General, que es trobava al carrer d'en Roig del Racó, prop de la Riera. Finalment el dia 22 de juliol, davant l'absència dels taulers i amb l'oposició frontal dels representants dels diputats del General, *s'espanyaren les portes dels* dos magatzems del General, on es trobaren mercaderies franceses que tardaren sis dies a ésser inventariades.

Aquest incident entre les dues institucions contraposades arribà a enfrontar seriosament la Diputació del General i el Consell de Cent amb les autoritats reials; se'n generà un seriós debat, l'aspecte fonamental del qual no era tant el frau en les mercaderies com un conflicte de competències: un bàndol hi defensava les prerrogatives de l'ordenament català vigent, mentre que l'oposat hi presentava els privilegis de la Corona. Tot i que l'enfrontament derivà en una oberta confrontació política, farcida de tecnicismes jurídics, ambdues versions coincidien en la presència de mercaderies prohibides en mans dels taulers i en els mateixos magatzems del General a Mataró.[23]

Les persones o institucions religioses eren també suspectes de fraus i ocultacions, tot i que el seu status jurídic els posava, a voltes, fora de l'abast de les autoritats fiscals.[24] Ocasionalment, però, hom podia optar per actituds que, sens dubte, degueren ser considerades com a desproporcionades o temeràries en el seu context. Així, l'any 1705, els funcionaris del General no dubtaren a escorcollar el convent mataroní de les carmelites descalces, a la recerca de mercaderies que no havien satisfet els drets corresponents. Ni la mateixa clausura tridentina fou obstacle per als incansables perseguidors del frau! Val a dir que l'autoritat episcopal no fou consultada a l'hora de fer-ne el registre. Davant les airades reaccions que aquest fet suscità, els diputats feren publicar un «vot» en el qual es justificava la legitimitat de l'actuació.[25]

La implicació de persones o institucions religioses no ha d'ésser considerada pas com una dada anecdòtica, ans al contrari, constitueix sens dubte un element rellevant per comprendre la magnitud, l'abast i la dimensió social del contraban a la vila mataronina.

Per altra part, l'actuació de l'administració reial era també força ambigua quant al tema del contraban. La màxima autoritat reial a Catalunya, mitjançant subterfugis legals, cercava treure partit, al marge de la legalitat, del flux de mercaderies que hi arribava. Aquesta actitud no deuria passar pas desapercebuda a les persones interessades en el tema. Vet ací un testimoni d'interès: el maig de 1670, el lloctinent general, duc de Sessa, féu cridar

una proclama en la qual es renovaven les velles prohibicions de negociar amb terres de moros o enemigues.[26] Tanmateix, unes línies més avall, el mateix document tot explicitant, «quant gran utilitat sia se introduesca lo comers en lo present Principat de Catalunya y sos Comptats y lo benefici tant gran resultarà de aquell», autoritzava el comerç de les mercaderies anteriorment esmentades. S'hi posava, però, la condició que no fossin adquirides en els seus llocs d'origen, sinó en territoris o països aliats.[27] La mateixa proclama especificava que aquesta mena de mercaderies sols podrien ser desembarcades en els ports de Barcelona, Tarragona, Blanes, Sant Feliu de Guíxols i Llançà, on s'haurien de declarar a un oficial de la Capitania General, que en recaptaria els drets corresponents. Així, l'administració creava la figura força singular de «robes de contrabando llegitimament introduydes», si es desembarcaven en els ports citats i se'n satisfeien els drets corresponents. El cúmul d'interessos econòmics a l'entorn del negoci de la platja mataronina fou prou poderós i persuasiu per aconseguir que, encara no dos mesos després, el mateix duc de Sessa fes proclamar una nova crida en la qual s'incorporaven Mataró i Arenys al grup de ports que podien rebre les mercaderies de contraban.[28] Així doncs, l'administració reial entrava en clara competència amb la Diputació del General, tot cercant de recaptar drets fos com fos.

Els taulers de Mataró reeixiren en la persecució dels infractors dels drets, sobretot quan es tractava de fraus realitzats per persones poc qualificades o amb poca capacitat de defensa. Així, l'abat d'Amer no fou escorcollat, mentre que sí ho foren les monges carmelites. Semblantment s'esdevingué en altres casos. Això fa planejar el dubte sobre si al darrera de l'actitud d'alguns taulers, en perseguir el contraban, no hi hauria més aviat un intent d'acotar aquelles actituds fraudulentes que s'escapaven del control dels principals fautors.[29] Vet ací un testimoni d'aquest «zel» en defensa dels interessos del fisc: el tauler Francesc Gemmir i Lleonart, entre les dues i les tres de la matinada, féu aixecar acta de com Francesc Vergés, blanquer del regne d'Aragó, havia comprat diferents partides de puntes i se'n volia anar, defraudant els drets del General. De matinada, amb assistència del lloctinent del batlle, localitzaren Vergés camí de Barcelona, acompanyat de cinc homes armats. Després d'un enfrontament, Vergés fou detingut i se li trobaren un farcell de puntes blanques, dues dotzenes de tisores i dos estoigs, productes que li foren presos, juntament amb la cavalcadura, per no haver satisfet els drets corresponents.[30] Al currículum d'aquest diligent funcionari cal afegir que, anys a venir, seria denunciat, tal com s'ha relatat, per haver participat en una exportació fraudulenta de 8.000 peces de vuit.[31]

Del conjunt d'elements plantejats, es poden emfasitzar algunes idees bàsiques que definirien el comerç que es féu a través de les platges mataronines. En primer terme, caldria ponderar la importància que hi degué tenir el moviment de mercaderies. L'existència dels fraus i del contraban ja explicitats en són un referent indirecte. Tanmateix, aquesta impressió ve confirmada per tot un seguit d'observadors contemporanis dels fets. L'any 1683 els taulers Joan Vilapura i Josep Tarau declaraven «que los taulers del General y bolla de la vila de Mataró vuy y molts anys ha són de la major convenientia del General de Catalunya per aver i en dita vila de Mataró comers en acsés, axí que en la dita vila de Mataró y ha més negosi que en ninguna vila del present Principat de Catalunya».[32]

Un altre testimoni indicava: «en dita vila de Mataró se fa més negosi que en quatre de altras de las majors de Catalunya y se collecta més dret per lo General».[33]

Durant la primera dècada del segle XVIII, les dades existents vénen a confirmar, o més aviat a ampliar, les afirmacions anteriors: «en la taula de Mataró és estat en lo trienni propassat y antecedens, y és vuy en dia [...] gran y continuo lo despaix que han de fer los taulers, tenint estos molt continuada ocupasió per a fer dits despatxos». I també «per saber molt bé que en dita taula de Mataró és gran lo despaitg que comunment y ha. Y saber ell testimoni, com a credenser que és de las sedas de la taula de essa ciutat [Barcelona], lo molt despaitg hi hagué lo trienni proppassat en esta taula de Barcelona, y no poder ser menos lo haver estat en la de Mataró, per ésser la taula de més despaitg després de essa [Barcelona] y per haver-lo ohit públicament y ser tal la veu y fama pública».[34]

La informació acabada de ressenyar és rica en detalls i matisos, i tan suggerent en interpretacions que no és fàcil decidir per on començar a l'hora d'extreure'n les necessàries consideracions històriques generals que vagin més enllà de la simple anècdota.

Un primer element a destacar seria la intensitat i la vitalitat econòmica de la platja mataronina. Cal dir platja perquè mai hi foren presents, en el període estudiat, unes instal·lacions portuàries

Escut de Jeroni Serra Arnau,
escolpit a la dovella clau del portal de la seva casa.
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

mínimes per poder parlar d'altra cosa sinó d'una platja prou fonda –a poca distància de la costa– que permetia ancorar els grans vaixells i obligava a trasbalsar les mercaderies al terra amb petites barques.

Aquesta vitalitat econòmica es palesa en diversos fets. La diversitat i la quantitat dels productes intercanviats en podria ser la primera. La documentació estudiada ha testimoniat la negociació d'una àmplia gamma de mercaderies: vi, pinyons, pesca salada, puntes, mitges, claus i, sobretot, teixits. Un segon indicador de la importància del moviment econòmic, el forneixen els personatges que protagonitzen aquesta florida de les activitats econòmiques, negociants i mercaders mataronins, barcelonins, del Vallès, però també genovesos, napolitans, niçards, flamencs.

Una consideració subsegüent a l'anterior fóra la d'escatir, i per què a Mataró? Òbviament que el vi de l'antiga Laietània tindria la seva sortida natural a la platja mataronina, la pesca salada, o els pinyons del Vallès i també els claus i el ferro de Ripoll podrien trobar a Mataró una avantatjosa sortida al mar. Així la pregunta es circumscriu i es delimita. Quin sentit té la importació massiva de teixits procedents de diferents àmbits europeus a través de Mataró? Els testimonis coetanis indiquen amb molta claredat que, tot i residir a Barcelona, molts importadors feien descarregar les mercaderies que els venien consignades a Mataró. A això, tradicionalment s'hi ha donat una interpretació de tipus fiscal. S'ha dit, i ben segur que era cert, que la fiscalitat mataronina era menys onerosa que la barcelonina. Però, tanmateix a la vista de les dades exposades en aquest article, una nova possibilitat sembla percebre's. Quin podria ser el motiu afegit que fes desviar les mercaderies, que havien d'anar finalment a Barcelona, fins a Mataró? I més, considerant que després caldria transportar-les de nou a la Ciutat Comtal. A partir del que resta exposat a les pàgines precedents, considero molt versemblant que existís el convenciment generalitzat entre les persones interessades i coneixedores dels negocis d'exportació i importació que la taula mataronina oferia una sèrie de possibilitats dignes de tenir en compte per reduir els costos que als comerciants els podien significar, no ja pagar els drets del General, sinó introduir o exportar tota mena de productes sense cap mena de control. No foren generalment els taulers mataronins persones molt implicades personalment en la negociació de mercaderies? Estic personalment convençut que els fraus degueren ser una pràctica gairebé institucionalitzada i consuetudinària a la taula mataronina. Esporàdicament algú que se'n podia sentir perjudicat o exclòs podia aixecar la llebre i originar la «visita». En aquests moments la solidaritat del col·lectiu es posava a prova reunint el nombre suficient de declaracions que calgués per demostrar el contrari del que pretenien els fiscals. L'efecte distorsionador del provocador quedava ràpidament neutralitzat i el sistema s'enfortia i es vigoritzava. És així com caldria interpretar les notícies procedents de les nombroses «visites del General» realitzades a la taula mataronina, que es converteixen en un eloqüent testimoni de tota una àmplia gamma de pràctiques i actuacions irregulars que els procuradors fiscals –responsables de la supervisió dels taulers– s'afanyaven a denunciar amb tanta minuciositat com poc èxit. Això era el que quotidianament es podia percebre a través de la revisió dels llibres. Sols esporàdicament, i per raons de tipus polític, podien sortir a la llum situacions de frau a gran escala, com la detectada l'any 1638 que ben segur és un indicador tant o més fefaent del frau que es realitzava a Mataró que no pas l'escrupolositat dels calculadors adelerats buscant si els pinyons s'havien despatxat una o dues lliures menys del valor taxat a la tarifa oficial.

Un altre element a considerar per definir i il·lustrar millor aquesta interpretació seria la personalitat dels taulers i credencers a la taula mataronina. Durant el període estudiat, els càrrecs estigueren ocupats per persones tan emblemàtiques com ara Jeroni Serra Arnau, burgès honrat –el qual, segons declaració pròpia, ocupà el càrrec durant quaranta nou anys–, Joan Palau, burgès honrat, Antoni Pedró, Francesc Vilapura, Joan Pere Tarau, Francesc Gemmir i Lleonart, ciutadà honrat de Barcelona, etc. Tots aquests personatges tenen alguns elements significatius en comú. Provenien d'antigues nissagues pageses i molt d'ells continuaven essent encara propietaris de vinyes. Però les circumstàncies del món que els tocà viure els féu veure que hi havia altres possibilitats de promoció individual i social més enllà de la consuetudinària dedicació al treball de la terra. Intervenir en la negociació de mercaderies, primer dels excedents agrícoles propis, posteriorment actuant com a factors de negociants barcelonins o estrangers i, finalment, negociant pel seu compte i risc consolidaren una situació econòmica que els facilità accedir a les magistratures municipals controlant així el poder polític local. A partir d'aquí alguns d'ells escalaren encara més fins a aconseguir el màxim graó social que hom podia assolir en el seu context: el títol de burgès o ciutadà honrat que els permetia defugir algunes de les obligacions més pesades que gravitaven sobre els seus conciutadans. Jeroni Serra Arnau, a més, aconseguí ésser nomenat síndic a la Cort General i aconseguí un bon nombre de privilegis per a la vila, entre ells també el de creació de burgesos honrats, a la primera fornada dels quals òbviament es trobava ell, així com representants de les famílies Pedró, Palau, Tria i Reniu. Posteriorment la *Universitat* de la vila hagué de forçar una revocació parcial d'aquest privilegi pels efectes perversos que l'increment de persones privilegiades hauria tingut en el si de la comunitat. Es pot considerar anecdòtic que aquests personatges afegissin al seu currículum el control de la taula del General a la vila?

La trajectòria de Jeroni Serra Arnau és, certament, clarificadora. Efectivament, essent ell tauler, la Cort General –màxima instància política i representativa del Principat– clamava dient que a la taula de Mataró es feien moltíssims fraus. Segons Joaquim Llovet,[35] en un dels escassos documents que existeixen a la historiografia mataronina d'aquesta època, i que recullen el sentit de l'«oposició», Serra Arnau hauria demanat a la Cort «lo bastó de Mataró per lo temps de la sua vida», la qual cosa equivalia a demanar un càrrec de representació pública –potser la batllia– de forma vitalícia –en aquells moments no existia cap càrrec vitalici a l'organigrama municipal–. Petició que, segons l'autor del pamflet opositor, el rei li hauria negat. Aquest incògnit opositor afirmava també de forma concloent, referint-se al que Serra Arnau havia aconseguit a la Cort per a la vila, «lo que ell vos ha alcansat és que us ha despeses 200 lliures y axò ell ha ben trunfat per banquets y també bagases molt prest ho hagué esmersat». Segurament no assolí el bastó que anhelava, però el control que tingué de la taula durant quaranta-nou anys era molt més del que vivien moltes persones en aquella època.

És més que probable que l'accés a les funcions de credencer i receptor esdevingués una plataforma molt avantatjosa per a la negociació en general, però també per a algunes prerrogatives afegides que s'hi poden besllumar. Els anys que Serra Arnau s'aferrà al càrrec en són un indici prou clar, com ho és la literal interpretació que feia Joan Palau del precepte de «propi ús», o bé les mercaderies que Tarau emmagatzemava a les botigues del General, així com les operacions que Gemmir organitzava des del seu càrrec estant.

Això planteja una nova dimensió del problema a nivell institucional i polític. La Catalunya de l'edat moderna ha estat definida com un estat incomplet, vinculat a la Monarquia Hispànica. Malgrat el seu caràcter d'estat incomplet, tenia òrgans fiscals similars als d'altres estats moderns. Però les finances catalanes foren sempre febles. Els drets del General n'eren una part no pas irrellevant. El que aquest article planteja és que, indubtablement, les finances públiques catalanes -malgrat instruments tan vàlids com la «visita»- es veieren neulides per la pràctica sistemàtica de corrupció, fraus, ocultacions i contraban, fet que afectà seriosament la imatge de la mateixa Generalitat –no sempre transparent en la seva gestió econòmica–. Per contra, això beneficià una part del cos social, molt petita, que veié incrementar els seus patrimonis personals i perjudicà globalment tota la societat, atès que la manca de rendiment dels impostos es suplia amb endeutament que inexorablement s'havia d'acabar pagant amb noves exaccions i amb increment dels tipus impositius.

Una història tan antiga com actual: la contraposició d'interessos públics amb els interessos privats. La història de la taula de Mataró n'és una petita anècdota més.

Joan Giménez i Blasco

NOTES

1.- Joaquim Llovet, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), pp. 151 i ss.

2.- Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Generalitat. Visita del General, núm. 13, 1590.

3.- Deliberacions de la Cort General de 1599: «Item per quant en la Taula de Mataró de poch ensà los francesos fan gran comers en la platja de dita vila y si feyhen moltíssimos fraus de hont se han seguits molts danys al General y en particular a la Taula de Barcelona per estar tant cerca de la dita vila, per ço mana la dita Cort que lo receptor y credencer de les entradas y exidas de la dita taula sien obligats d.esta hora en avant de aportar un llibre de manifest hont sien obligats de continuar en dit llibre totas las robas y mercaderias que en dita plaja se descarregaran y que los patrons y capitans de ningun vesell que donarà fondo en dita plaja a pena que sien caygudes en frau totas las robas que portaran, que ans de descarregar en terra cosa ninguna hagen de manifestar als dits taulers totas las robas y mercaderias que volrran descarregar y firmar-se en lo dit libre del manifest de llur mà al peu, del que los dits taulers hauran continuat y si al contrari serà fet per los dits taulers sien cayguts en pena de sinquanta lliures donant-ne la meytat al acusador». ACA, Generalitat, 1099, foli 1043. Sembla ser que, en aquest moment, les activitats denunciades eren desembarcar de nit o d'amagat i entrar les mercaderies als magatzems o bé fer trasbalsaments d'unes barques a altres, aprofitant les grans platges i la manca de moll. Per evitar això, es disposava que les barques amb mercaderies les havien de *manifestar*, és a dir, a fer-ne declaració tan bon punt haguessin arribat a la costa i abans de manipular-les.

4.- Els fraus a les platges mataronines han estat estudiats per J.H. Elliott, *La rebelión de los catalanes 1598-1640* (Madrid 1977); A. Martí, *Visió de Mataró a través de plets i discòrdies (segles XVII i XVIII)* (Mataró 1996) i J. Llovet, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000).

5.- «Altres en lo número dels quals, son principalment los Receptors, Exactors, Guardas, Estimadors, y semblants Ministres de la exacció dels drets, tributs é imposicions, que ab especial jurament se obligan a la fi de exacció de aquells, se atrevexen, y procuran, cegats del amor o temor inordenat, y olvidats del jurament de fidelitat, fraudar los mateixos drets per si propris, per sos parents, per sos affins, y sos amichs: y encara ensenyar al altres diferents arts, y modos, ab que secretament, y sens perill de castich pugan comentrer semblants fraus. Altres, que encara que no són ministres, estan emperò obligats per rahó de son numenament en revelar las fraus, no dubtam romprer aquell, en dissimular las dels altres y encara en consentir, y concórrer secretament en ellas. Altres usant marcas, y senyals falsos, o prenent noms suposats de personas exemptas de la prestació dels tributs, procuran de tal manera fraudar aquells ab tan gran astucia, que de ordinari may apenas venen à pagarlos. Molts també per anar més segurs, als ministres a qui està comenada la exacció dels drets, ò ab prechs o ab diner o ab dàdivas los corrompen; per a que los remetan en tot o en part la paga de aquells. Altres finalment exposant sos béns a la pena estatuhida contra los fraudants, portan sas mercaderias secretament, y de nits, per llochs deserts, deixant lo cami real, ahont las guardas y exactors acostumar assistir, y regoneixer aquells pasatjers. Per a que no pugan ser ofesos ni regoneguts per aquells; despedint, y venent ditas mercaderias; y en las ciutats, y llochs de sa major seguretat secretament las introduheixen: per a que ab estos, y semblants modos y ab tota solicitut, y seguretat pugan deslliurar sos béns, y mercaderias de la justa prestació dels drets», *Recopilació de diferents vots, y altres documents en justificacio dels drets de la Generalitat de Cahalunya (...)*. Estampada per Rafael Figueró (Barcelona 1689), pp. 56-57.

6.- V. Ferro, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta* (Vic 1999), p. 408.

7.- «A notícia del procurador fiscal de la visita del General, fama pública precehint, ha pervingut que en los llibres de les entrades y exides dels drets del General en la vila de Mataró del trienni proppassat aportat per Jeroni Serra Arnau, burgès, y Antoni Pedró, apotecari, taulers del General de dita vila de Mataró hi haurie molts grans errors en los despaigs de les mercaderies despatxades per cada hu dels dits taulers respective, assentant les mercaderies a molt manco preu del just valor de aquelles, y en una matexa jornada despatxar alguns partits de mercaderies de una matexa specie algun partit al preu just y los altres partits la meytat manco, y en particular se trobaran alguns partits despatxats per dits taulers de mercaderies sues propries y aquelles han assentades a molt manco preu del que valien, defraudant lo dret al General y de Galeres, y la ocasió que dits fraus se fan contra del General és perquè dits taulers de dita vila de Mataró, que són credenser y reseptor, són sogre y gendre, y quant lo hu despatxa mercaderies pròpries lo altre tauler no li contradiu, encara que y assenten molt manco preu. Y la ocasió és ésser tots dos sogre y gendre com està dit, lo que redunda tot en dany del General y segueyxen-se notables inconvenients, com sie ben cert que en via de dret lo official del General no pot servir de credenser a son sogre ni vice-versa, perquè lo hu no pot contradir al altre per la affinitat que y ha entre dit sogre y gendre». ACA, Generalitat, Visita del General 213. Núm. 137. Any 1611. Els subratllats són al text original. El nomenament de receptor i de credencer, obligats cadascun a portar els seus respectius llibres, era ja una fórmula de lluitar contra els fraus que podria originar un sol funcionari. L'argumentació del procurador fiscal es basava en el fet que el grau de parentiu existent entre els taulers mataronins invalidava les garanties que el sistema de funcions duals oferia.

8.- Vet ací alguns dels comentaris dels calculadors: «Número 1. En lo llibre de la 3ª de Octubre, novembre y desembre 1608 y a la jornata de 16 de desembre Joan Anglada despatxà 4 quintars de pinyó ab dos carratells tot per 16 lliures. [...] Número 4. En lo llibre matex de la terça de Juliol y agost y setembre 1609 a la jornada de 15 de setembre Joan Jofre despatxà 62 quintars de pinyó a 4 lliures lo quintar per comisió de Carli Dinaldi, comprat de Jaume Figueras de Granollers [...]. Estos desempatx dalt notats tenim per sospitosos per ser estat despetxat dit pinyó a manco del just valor y cost, lo que resulta dels matexos libres de dites terses y de las demés, per so que en tots ells trobam tots los restants desempatxos fets de pinyó, que són moltíssims a molt mayor preu, so és, a raó de 6 lliures y 6 lliures 10 sous y 7 lliures lo quintar. [...]. Estos dos desempatxs en lo número 6 y 7 notats tenim per sospitosos desimulats y falsos, axí per lo bax preu en que dita amella està despetxada com també perquè en la matexa terça y en la jornada 2 de jener Joan Bans, fransès, despatxà per exida de Catalunya 25 roves 18 lliures de amella per 51 lliures 8 sous 9 diners [...] que és la maytat més del dit despatx [...]. Estos desempatxs tenim per sospitosos de serdines perquè notòriament consta val dita sardina molt més y en confirmasió de asó n.i.a alguns altres desempatxes fets a raó de 8 y 10 sous lo barril, lo qual tot se manarà atvertir [...]. Del despatx de teles de Jener ne tenim per sospitosas per ser dits despatxs o telas despatxadas a manco de 7 sous la cana y en la Tarifa del General las més sutils telas de Gènova estan estimadas a 8 sous cana». ACA, Generalitat, Visita del General 213. Núm. 137. Any 1611.

9.- «Quant a la querela feta per lo procurador fiscal del General contra de Hierònim Serra Arnau, burgès y Antoni Pedró, taulers del General en la vila de Mataró y ab la qul se ha pretès per part de dit procurador fiscal que en los llibres de las entradas y exidas dels drets del General y de Galeres de la taula de la vila de Mataró del trienni prop passat hi havia alguns errors en dany del General y la causa perquè dits errors eren comesos ere pequè dits taulers no podien obtenir dits officis per haver de servir de credenser lo hu en una terça y l.altre de receptor, attès que dels mèrits del present procés no consta de la intentió del procurador fiscal de la manera que de dret hauria de constar, majorment que ab las deffensas donadas per dit Hierònim Serra Arnau y Antoni Pedró està del tot elidida la intentió del dit procurador fiscal y no y ha capítol de cort que prohibesca que sogre y gendre no puguen ésser tauler del General en una mateixa taula y no consta haver donat dany algú al General per dita causa ni altrament, los mèrits del dit procés attesos». ACA, Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 91.

10.- ACA, Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. 1615.

11.- ACA, Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

12.- «Item en lo valor y estima de las telas y mercaderias no han notat y despatxat conforme lo valor de la Tarifa, antes molt mancho, en dany del General. Item en los despaigs de claus han fets aquells a bulto, sens especificar los milles, y altrement han comesos tant notables excessos y fraus en perjudici dels drets del General que ne ha resultat notabilíssim dany». ACA, Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

13.- ACA, Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

14.- «Los Deputats del General del Principat de Catalunya en Barcelona residints a tots sengles officials del dit General de la vila de Mataró a qui se specte. Salut y honor. Com per lo excel·lentíssim senyor llochtinent y capità general de aquest Principat nos ha estat representat que sa magestat per son real servey, sustento de les galere de Nàpols y de Scicília ha de traure per embarcar en aquexa vila de Mataró sinch-centes vint-i-set càrregues de vi. Per ço nosaltres, attesa la certificatòria y fe donada y feta per dit excel·lentíssim senyor llochtinent y capità general de part de sa magestat havem consistorialment desliberat lo dia present y devall escrit concedir-se a sa magestat lo dit propi ús franch de tots drets pre rahó de dites sinch-centes vint-i-set càrregues de vi y ésser despedides les presents per tenor de les quals vos dihem y manam que aturant-vos les presents originalment per vostre descàrrech dexeu traurer y embarcar les dites sinch-centes vint-i-set càrregues de vi líberament y sens fer pagar drets alguns attès lo dit propi ús per nosaltres concedit franch de tots drets com dalt se diu. Datum en Barcelona a XX de juliol MDCXXII. Lo abat de Besalú». ACA, Generalitat, Visita del General, 77. Núm. 67.

15.- En la causa iniciada contra Antoni Pedró durant la visita de 1624, aquest respongué a les preguntes dels interrogadors: «y no tingue essa part obligatió –conforme capítols de Cort– de evaluar ni estimar aquells (es refereix a les mercaderies) sinó estar al dicho de dits despatxans, amos y senyors de dites mercaderies». ACA, Generalitat. Visita del General, 77. Núm. 71. Any 1624.

16.- «Si las puntas quant se despatxan se aguesen de canar se seguirian molts inconveniens, y lo primer és que per despatxar un sol partit de puntas se hauria de menester molt de temps, per tirar aquellas ordinàriament moltas canas y havent los taulers de ocuparse en dit despaix no podrien atendrer ni acudir al despaix de les demés mercaderies». ACA, Generalitat. Visites del General. 184. Núm. 40. Any 1695.

17.- ACA, Generalitat. Visita del General, 155. Núm. 48. Any 1671.

18.- ACA, Generalitat. Visita del General, 176. Núm. 3. Any 16-1-1704.

19.- J.H. Elliott considera probable la implicació directa en l'afer d'algun diputat o diputats, així com dels seus funcionaris. J.H. ELLIOTT, *La rebelión de los catalanes 1598-1640* (Madrid 1977), p. 302.

20.- A. MARTÍ, *Visió de Mataró a través de plets i discòrdies (segles XVII i XVIII)* (Mataró 1996), pp. 67-99.

21.- *Discurso en iustificacion de los procedimientos hechos en la villa de Mataro, a instancia del procurador fiscal de la Capitania General de 19 hasta 28 de julio 1638.* Imprès per Pere Lacavalleria (Barcelona 1638), p. 35.

22.- ACA, Arx. Not. Mataró, 245. 20-VII-1638.

23.- Informe de l'advocat fiscal de l'Audiència sobre els fets de Mataró, tramès pel comte de Santa Coloma al rei: «Advirtióse que por medio de los officiales de las aduanas o tablas del General de Catalunya se metían muchas ropas de contrabando en esta província. Trató V.E. [el comte de Santa Coloma] con la Junta del remedio, hiçieron diligencias con los diputados y con los officiales del General y aunque respondieron muy bien no se halló el provecho que se esperava. Pareció imbiar a la villa de Matarón algunos ministros de la Capitania General porque se tubo noticia que en aquel parage se hacía mucha negociación d.estas ropas de Francia y de contrabando. No se consiguió considerable apreención de ropas, pero se halló que los officiales del General en aquella villa recogían todas las ropas que venían de Francia y que las despachaban para venderlas en Barcelona y en otras poblaciones de Cathalunya. Vueltos estos ministros de la Capitanía Genaral de Mataró, continuando las diligencias hallaron que havían entrado una barca de Mataró con ropas de Francia despachadas en aquella duana o tabla. Hicieron aprehención de las ropas y luego salieron los oficiales del General de Barcelona diciendo que aquellas ropas venían en nombre del General con aviso de que havían caydo en fraude por no haver pagado los derechos del General. Traça inventada para impedir la aprehención de la Capitanía General, la qual no se pudiera haçer si esto no fuera verdad. Y aunque los oficiales del General hicieron con esto alguna fuerça, pero habiendo V.E. mandado haçer diligencias con los Deputados, mostrando el engaño se reparó todo, poniendo estas ropas en manifiesto a cuenta de la real hacienda. Pareció a la Junta que era convenientísimo sacar de Mataró aquella manifiesta occasión de fraudar la execución de las ropas de Francia y teniendo aviso que en los magasenes del General se hallava buen número de balas de ropas y mercaderías de Francia y de contrabando resolvió V.E. con pareçer d.ella que se confiriessen a Mataró los officiales de la capitanía general assitidos del doctor Raphael Puig juez de Corte y del alguacil Monrodó y que en la aprehención de las ropas de contrabando guardassen la instrucción siguiente. Que con todo secreto pusiesen guardas a los magatsenes del General de manera que no se pudiessen sacar ni ocultar las ropas que en ellos havía. Que se pidiesse a los Deputados imbiassen ministros suyos a Mataró para assistir a la discripción y aprehensión de las ropas de Francia y de contrabando, averiguando lo que se podía dever al General por los derechos de sellos y que éstos se pagassen en dinero contado. Que se sacassen después las ropas de los magasenes y se llevassen a los de su magestat para tratar de la confiscación. Executóse esto,

poniendo los ministros regios las guardas necessarias en los magatsenes del caso y les pidió imbiassen ministros para el effecto que se ha dicho. Los diputados respondieron a V.E. por medio de su abogado fiscal que no podían haçer lo que se les pedía. Que los ministros reales no podían entrar a reconocer ropas en los magatzenes del General. Que si se passava adelante embiaria officiales para contradecir y opponerse a los oficiales reales, como en effecto imbiaron un assesor abogado fiscal syndico y otros. V.E. con acuerdo de la junta ordenó y mandó se hiciessen los requirimientos necessarios a los Deputados aquí en Barcelona y a los otros oficiales en Mataró para que abriessen los magatsenes, assistiessen a reconoscer y describir las ropas de contrabando y averiguassen lo que se podía dever de derechos, haçiendo actual oblación del dinero que fuere menester y que si hechos estos requirimientos todavía estavan en su contradicción los officiales del General se abriessen los magatsenes rompiendo las cerraduras. Híçose descripción de las ropas que los expertos juzgaron ser de contrabando y estas se han llevado a los magatsenes de su magestat». ACA, Consell d'Aragó, 392. 7-VIII-1638. Document imprès sense data que s'inicia «Los Diputados del General de Catalunya dizen que al presente se hallan en un grande descontento». Versió institucional de la Diputació del General sobre els fets de Mataró: «Hallávanse en las aduanas y almacenes que el General tiene en la villa de Mataro algunas valas de mercadurias dexadas allí por sus dueños, para el despacho dellas, conforme lo que en esto se acostumbra, y se deve hazer, estando aún enfardeladas, y sin averse especificado lo que contenían individuadamente, que esto es lo que se haze cuando se despachan [...] llegaron los dichos ministros de la capitanía general, el doctor Rafael Puig, juez de corte y Miquel Juan de Monredón alguazil ordinario, y otros ministros y oficiales reales y una esquadra de soldados a las dichas aduanas, casas y puestos donde estavan las dichas mercadurías guardadas por el General, y con motivo que entre ellas havía algunas que por razón de la prohibición del comercio de Francia avian caydo en conmiso y estavan adquiridas al Fisco de v.m. hizieron de su autoridad propia descerragar y abrir las puertas de dichas aduanas, y entrando en ellas se apoderaron de quanto avia, poniendo en todos los puestos guardas de soldados que impedían la entrada de los oficiales del General y comerciantes y el despacho de las mercadurías». ACA, Consell d'Aragó. Reg. 392. 1638.

24.- Així, Josep Bartrolí, prevere de Barcelona, subdelegat dels Diputats de Catalunya «conferit personalment en las sobreditas casas de la rectoria del reverent doctor Pau Llorens, prevere, rector de la iglesia parroquial de la present vila de Mataró ab acistencia y en presentia de totas las sobreditas personas [...] a fi y effecte de regonexer ditas cassas si en aquellas trobaria robas o altres mercaderias que deguessen drets a dita Generalitat, hi havent volgut mirar y regonexer una cambra o aposento ha hont me han acusat hi havia un frau de concideració de valor de tres mil lliures barceloneses he trobat dita cambra o aposento tancada ab clau, dins la qual segons se diu y és y existeix personalment lo il.lustre y molt reverent senyor Joan Antoni Climent, abat del monastir de Amer y Roses. Y havent dit y requerit al dit il.lustre senyor abat obrís dita cambra o aposento per fer dit regonexement [...] ha dit y respost dit il.lustre senyor abat que de bona gana obriria dita cambra o aposento com en effecte la ha oberta, però que no volia en manera alguna dexar regonexer aquella, com no se és regoneguda, per no haver-hi assí present persona que tinga commissió de sos superiors per quant ell no coneix a altra per superior que sa Sanctedat y als de sa religió, y no a dits il.lustres senyors Deputats de Catalunya». ACA, Arx. Not. Mataró, 484. 15-II-1698.

25.- «Vot ab lo qual se manifesta y fa evidencia infalible que als oficials del General de Cathalunya, ab assistencia del Subdelegat Apostolich elegit per lo Illustrissim y Fidelissim Senyor Deputat Ecclesiastich los es licit y permes regoneixer los Monastirs de Religiosas, en los casos de tenir probabilitat moral de haverse recondit en ells robas o mercaderias subjectas als drets de la Generalitat, sens tenir los deguts despaitgs». Imprès per Rafael Figueró. Citat per A. Martí, *Visió de Mataró*, p. 103.

26.- Estatueix, veda, y mana a totas y qualsevols personas de qualsevol estat, grau y condició que sian [...] que de esta ora en avant per via directa ni indirecta, tracten ni comersen ab los dits Regnes de Barberia, Turquia o altres terres de Moros, Serrahins, o altres enemichs de sa Magestat, en qualsevol part del món que sian, y no pugan aportar, ni fer aportar en dits Regnes cosas ni mercaderias algunes en qualsevol especie consistescan». Edicte imprès, i publicat el 29 de maig de 1670. ACA, Arx. Not. Mataró, B-56, 1670.

27.- «...dona facultat y permisió a totes y qualsevols personas [...] que liberament pugan introduhir y aportar en lo present Principat de Catalunya y sos Comptats, robas o mercaderias de contrabando de qualsevol especie y qualitat que sian, ab que aquelles los vassalls de sa Magestat no las pugan anar a carregar directament en terras enemigas de sa Magestat, sinó en terras de sos dominis y vassalls...». Edicte imprès, i publicat el 29 de maig de 1670. ACA, Arx. Not. Mataró, B-56, 1670.

28.- «concedeix sa excelencia facultat de poder-se desembarcar mercaderias de contrabando en las vilas de Mataró y Arenys axi com està disposat en ditas cridas...». Edicte imprès, i publicat el 17 de juliol de 1670 a Barcelona. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56, 20-VII-1670.

29.- Joan Pere Tarau, com a tauler del General, féu aixecar acta: «havent tingut notícia que en esta casa en la qual habitan Maria Angela Gomar, viuda, y Gil Forjas, traginer de dita vila de Mataró, tenint hostal en aquella havie arribat alguna mercaderia que deurie dret al dit General sens haver pagat dit dret ni haver denuntiat aquella en dita taula en gran frau y prejudici dels drets de dita Generalitat he requerit als senyors balle y sotsballe de la present vila que estan assí presents me assistan en regonèxer dita casa a fi y efecte de fer aprehensió de totas mercaderies se trobarien en aquelle en frau y que deguessen dret al dit General [...] havem trobat una pessa de drap burell ab lo senyal de catorsena, sens plom algú, y així en frau per dita Generalitat». ACA, Arx. Not. Mataró, B-52. 26-XI-1657.

30.- ACA, Arx. Not. Mataró, 21.IX.1688.

31.- ACA, Generalitat. Visita del General 176. Núm. 3.

32.- ACA, Generalitat. Visites del General, 172. Núm. 59. Any 1683.

33.- ACA, Generalitat. Visites del General, 172. Núm. 59. Any 1683.

34.- ACA, Generalitat. Visites del General, 207. Núm. 35. Any 1710.

35.- Joaquim Llovet, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), p. 129.

A partir de dades conegudes i documentades sobre la Capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró, Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona introdueixen tot seguit una possible cronologia de la seva construcció i decoració.

LA CAPELLA DELS DOLORS. NOTES PER A UNA CRONOLOGIA DOCUMENTADA DE LA SEVA CONSTRUCCIÓ I DECORACIÓ

Els historiadors i crítics d'art que han tractat de la construcció i la decoració de la Capella dels Dolors, annexa a la Basílica parroquial de Santa Maria de Mataró, assenyalen diverses dates d'aquesta obra, sense indicar la font d'on procedeixen.

Veiem que en molts casos es copien escrits anteriors, confiant en indicacions que no tenen cap base històrica documentada.

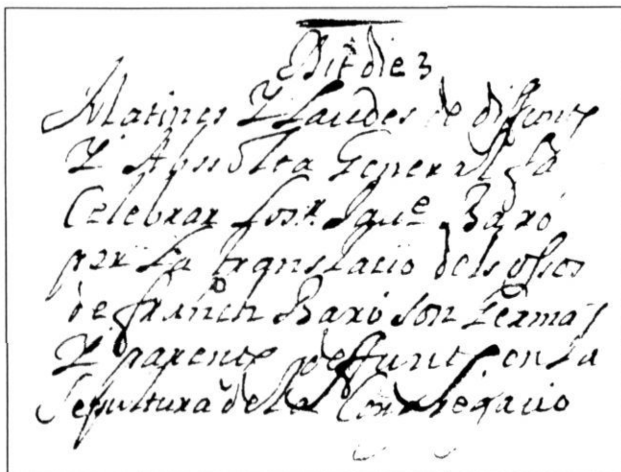
La Congregació Venerable de N^{a} SS^{ma} Mare dels Dolors fou fundada el 18 de desembre de 1693, segons indica el «Llibre d'Homes».[1]

El Consell de la vila, en la sessió del 4 de gener de 1694, autoritzà la construcció de la Capella, amb la condició que el projecte fos aprovat per la majoria dels vots dels congregants. Ens dóna aquesta notícia l'historiador Lluís Ferrer i Clariana, que ens transmet el que havia llegit en el llibre corresponent d'acords municipals de Mataró, actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.[2]

Aconseguida la conformitat dels congregants, es procedí a la compra del terreny necessari per construir la capella, una bona part de l'hort de Pau Seguí, tocant a l'església parroquial, segons l'escriptura del notari Bonaventura Vigo, datada el 4 de febrer de 1697.[3]

Segons consta en el «Llibre de Funerària i Cantars» número 11, el dia 17 d'agost de 1698 fou beneït el terreny i posada la primera pedra de la capella pel doctor Pau Llorens, prevere, rector de Santa Maria, primer corrector de la Congregació dels Dolors. En el llibre 14 de la mateixa sèrie hi ha el registre del trasllat de les restes mortals dels familiars de la casa Baró a la sepultura de la capella, el dia 3 de novembre de 1707, i més endavant, en el mateix llibre, el dia 16 de març de 1708, hi consta la benedicció de la capella i el rés de completes pels comunitaris de Santa Maria.[4]

Registre de la benedicció del terreny i primera pedra de la Capella dels Dolors, 17 d'agost de 1698. «Llibre de Funerària i Cantars».

Dit die 3
Matines y Laudes de difunts
y Absolta General se à
Celebrar fonch Jaume Baró
per la translació dels ofici
de Jaume Baró son germà
y parents defunts en la
sepultura de la Congregació

Registre de l'enterrament a la sepultura de la Capella dels Dolors dels familiars de Jaume Baró, 3 de novembre de 1707.

«Llibre de Funerària i Cantars».

De la construcció de la Capella dels Dolors, no en tenim cap notícia documentada; desconeixem el tracista, el constructor i el cost de l'obra.

No tenim cap altra notícia documentada fins a l'any 1733, en què fou comprada una porció de terreny per a poder fer l'escala del cor. Aquest terreny també pertanyia a la casa Seguí, segons indica l'escriptura del notari Antoni Vigo, datada el 7 de maig.[5]

La Capella dels Dolors, des de l'any 1708 en què fou inaugurada fins després de la compra d'aquest terreny, l'any 1733, que possibilità la construcció del cor, tenia com a façana el mur on ara hi ha el portal amb la reixa. Aquest mur, a la part alta té el frontispici de la capella que dóna a l'exterior, decorat amb un esgrafiat del cor amb les set espases, emblema de la Congregació dels Dolors.

Per construir el cor calgué obrir un gran arc al mur de la façana de la capella, cobert per la bella gelosia que dissimula el seu descentrament. Sota el cor es féu l'actual vestíbul, i es col·locà el portal de la capella sota l'arc de l'església de Santa Maria, en l'obra que havia fet fra Josep de la Concepció. Aquest arc s'insinua clarament des de dins el cor i també es veu, tapat per la pintura de la nova façana, sobre el portal actual de la Capella dels Dolors.

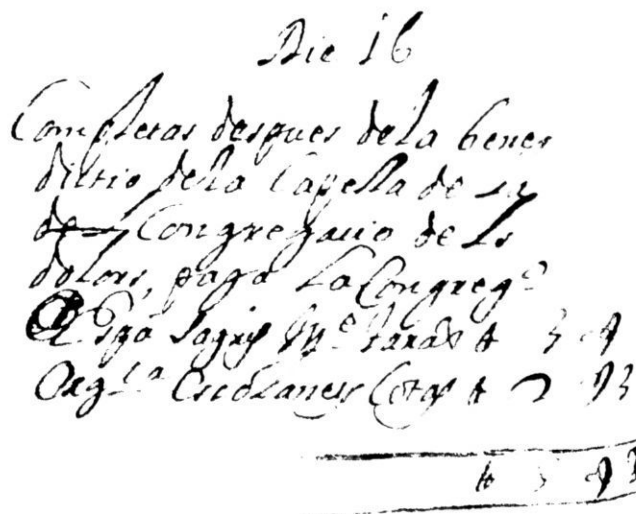
Podem imaginar com era l'entrada a la Capella abans de fer el cor, si observem la situació simètrica a l'altre costat de l'església, on hi ha la capella de Sant Desideri i Sant Josep Oriol.

Abans de les destruccions dels anys 1936-39, existia a la sagristia de la Capella dels Dolors un retrat del doctor Salvador Portell i Padró, prevere, el qual a la mort del rector Pau Llorens el substituí com a corrector de la Congregació dels Dolors. Aquesta pintura fou atribuïda a Viladomat, i portava un elogi en llatí que copiem de *El Semanario de Mataró*. El text és com segueix:

> «Effigies R^{di} D^{is} Salvatoris Portell et Padrò P^{ri} sua non vulgari nec mediocriter nota virtute admodum Vene^{lis} qui in animarum procuranda Salute infatigabilis fuit, qui Dolor^{moe} Virginis Matris extitit cultor eximius, quam ut tota sua Patria pariter coleret, sacra tum Virorum, tum Mulierum dolorum Sodalitia (quemadmodum et mentalis Ora^{nis} Scholam) fundari curavit; quoe semel in lucem edita, ejus potissimum opera substitisse ac succrevisse, innumeros filios et filias enutriendo Deiparoe inficiabitur nemo. Hoc celebre Sacellum pene solus et sola divina ope subnixus á fundamentis feliciter coepit et felicius consummavit. Tandem felicissime obüt die 24 Augusti anno 1727 octatis suoe 72.»

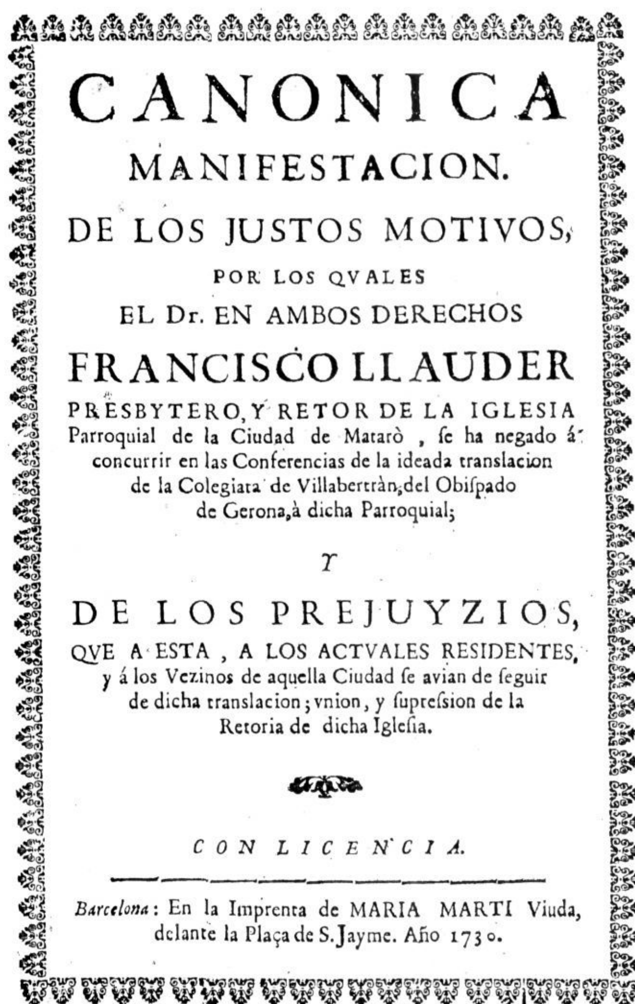
La seva traducció catalana, segons el *Pensament Marià* (Biografies núm. XXXVII), és tal com segueix:

> «Retrato del Rnd. Dr. Salvador Portell i Padró, prevére, molt venerable per sa no vulgar i molt coneguda virtut, el qual fou incansable en procurar la salvació de les ánimes i eximi devot de la Dolorosíssima Verge Mare, a la qual amb el fi de que tota sa Patria la venerés, procurá fossin fundades les sagrades Congregacions de homens

Die 16
Completas despues de la bene
dictio de la capella de la
Congregació de los
dolors, pagà la Congreg.
[illegible]
[illegible]

Registre de la benedicció de la Capella dels Dolors, 19 de març 1708.

«Llibre de Funerària i Cantars».

CANONICA
MANIFESTACION.
DE LOS JUSTOS MOTIVOS,
POR LOS QVALES
EL Dr. EN AMBOS DERECHOS
FRANCISCO LLAUDER
PRESBYTERO, Y RETOR DE LA IGLESIA
Parroquial de la Ciudad de Matarò, se ha negado à concurrir en las Conferencias de la ideada translacion de la Colegiata de Villabertràn, del Obispado de Gerona, à dicha Parroquial;
Y
DE LOS PREJUYZIOS,
QVE A ESTA, A LOS ACTVALES RESIDENTES, y à los Vezinos de aquella Ciudad se avian de seguir de dicha translacion; vnion, y supresion de la Retoria de dicha Iglesia.

CON LICENCIA.

Barcelona: En la Imprenta de MARIA MARTI Viuda, delante la Plaça de S. Jayme. Año 1730.

Portada de l'opuscle del Rector Llauder, 1730.

i de dones (així com la Escola d'oració mental), les qui una volta establertes, ningú negará que, especialment pel seu zel, han subsistit i crescut, donant a la Mare de Deu molts fills i filles. Quasi sol i apoiat únicament amb els divins socors feliçment començá des dels seus fonaments i més feliçment terminá d'aquesta célebre Capella. Finalment amb tota felicitat morí al 24 d'agost de 1727, a l'edat de 72 anys».

Creiem que on diu «felicius consummavit» expressa clarament que la capella l'any 1727 estava totalment acabada, encara que no ens consta cap notícia de la seva decoració.

Examinat el testament del doctor Salvador Portell, prevere, atorgat el 8 de març de 1727 davant el notari Salvador Mataró, veiem que deixa un llegat per fer celebrar trenta misses en la Capella dels Dolors. Llega també a l'esmentada Capella «un adjutori del gasto de daurar las tribunas», i al rector la part que li correspon d'un censal avalat per la casa Portell. Segueix: «Item prego a los senyors de la Junta Obrera de la Capella dels Dolors tingam a bé que los dotze ninxos que he fet fabricar de mos propis diners en la Sepultura de aquella, sien per los sacerdots que freqüenten en los exercicis de la Congregació».[6]

La primera notícia que tenim de l'existència de la Sala de Juntes, anomenada també Cambril, la trobem en l'opuscle *Canónica manifestación...*, del doctor Francesc Llauder, rector de Santa Maria, editat a Barcelona l'any 1730.[7]

Es refereix a la reunió convocada per al possible trasllat de la «Insigne Colegiata de Vilabertran» a Mataró. Per tractar amb el rector i els regidors que representaven l'Ajuntament, l'arxiprest i dos canonges de Vilabertran foren convocats per assistir a la reunió que s'havia de celebrar al Cambril o Sala de Juntes de la Capella dels Dolors.

Si aquestes personalitats es convocaren a la Sala de Juntes, vol dir que l'any 1729 ja estava en bones condicions per celebrar-hi aquesta important reunió.

No tenim cap document que ens parli de la decoració pictòrica de les voltes ni de les teles que ornen la Capella i la Sala de Juntes, ni tan sols cap comentari sobre la seva existència. No és fins a l'any 1778 en què Antonio Ponz (1725-1792) ens dóna un catàleg de les principals obres del pintor Antoni Viladomat, en el volum XIV de la seva obra *Viaje a España*, editada a Madrid.

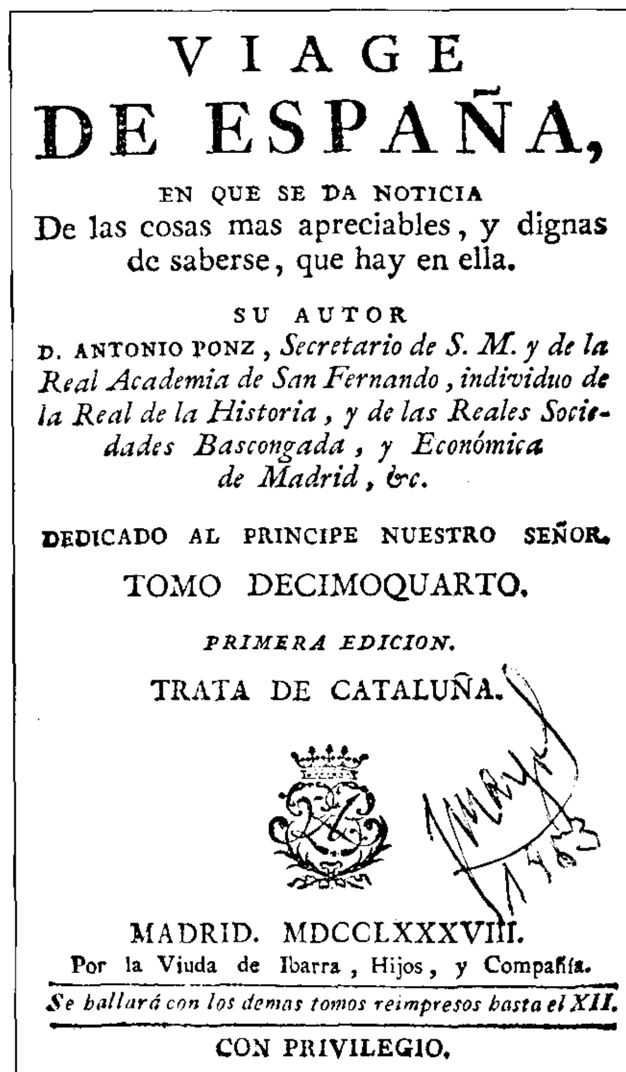
Pel que es desprèn de les descripcions de Ponz, veiem que aquest residí una llarga temporada a Barcelona. El que no sabem és si va venir a Mataró, o si explica les pintures de Viladomat per alguna referència rebuda.

A la pàgina 99 del volum esmentat, en la carta tercera, apartat 40, després d'una bella descripció del Mataró d'aquells anys, Ponz diu: «En la Capilla de los Dolores de su parroquia, una porción de pinturas del famoso Viladomat, y de las mejores que hizo, y son un Via Crucis en la Capilla de los Dolores y un Santiago a caballo con moros a sus pies». D'aquest Santiago, no hem tingut mai coneixement de la seva existència.

Antonio Ponz, en les pàgines 28 i 29 de l'esmentat volum, ens dóna una biografia de Viladomat, sense cap al·lusió a l'obra del pintor a Mataró. Referint-se als quadres de la vida de sant Francesc al convent de Sant Francesc a Barcelona, indica: «Pasando D. Antonio Mengs por esta ciudad

fue a ver dicha obra y dixo que seguramente en el tiempo de Viladomat no había habido pintor de tanta habilidad.»[8]

Pocs anys després, Ceán Bermúdez (1749-1829), en el seu *Diccionario de los más ilustres profesores de Bellas Artes de España*, publicat l'any 1800, inclou també una biografia de Viladomat en la qual ens diu «Pintor y el mejor de España en su tiempo, según decía Mengs que vio sus obras». A continuació diu: «Todos los pintores que han venido de Italia y Francia por Cataluña han celebrado sus obras con entusiasmo». En descriure les obres de Viladomat, «las públicas más conocidas», en l'apartat corresponent a Mataró indica: «Parroquia. Un Via Crucis en la Capilla de los Dolores, que es de lo mejor que pintó; ocho cuadros de la Pasión del Señor de diez y seis pies de alto y diez de ancho; doce apóstoles y los cuatro Evangelistas en el camarín de la misma Capilla». En donar les dimensions de les vuit teles grans, indica «pies» (30 cm aproximadament), en lloc de «palmos» (20 cms aprox), la mesura emprada a Catalunya. Ceán Bermúdez manifesta clarament que aquesta informació sobre Viladomat li fou facilitada per Antonio Ponz.[9]

VIAGE
DE ESPAÑA,
EN QUE SE DA NOTICIA
De las cosas mas apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella.

SU AUTOR
D. ANTONIO PONZ, *Secretario de S. M. y de la Real Academia de San Fernando, individuo de la Real de la Historia, y de las Reales Sociedades Bascongada, y Económica de Madrid, &c.*

DEDICADO AL PRINCIPE NUESTRO SEÑOR.

TOMO DECIMOQUARTO.

PRIMERA EDICION.

TRATA DE CATALUÑA.

MADRID. MDCCLXXXVIII.
Por la Viuda de Ibarra, Hijos, y Compañía.

Se hallará con los demas tomos reimpresos hasta el XII.

CON PRIVILEGIO.

Portada de l'obra *Viage a España*, tom XIV, d'Antonio Ponz, 1788.

Amb Ponz i Ceán Bermúdez, s'inicia la llista dels historiadors i crítics d'art que en el segle XIX varen valorar molt per sobre els altres pintors de l'època, la figura de Viladomat. Amb tot, en els seus estudis no ens donen mai cap data documentada de les seves obres.

Ceán Bermúdez ens indica l'existència de vuit teles de grans dimensions, encara que actualment només n'hi ha sis, col·locades als murs laterals de la Capella. Les altres dues, seguint la seqüència del Via Crucis, estaven col·locades en el mur de la façana, a l'interior de la Capella, una a cada costat del portal. Per a fer el cor, com ja hem dit, s'hagué d'obrir un gran arc a la façana de la capella i es construí la gelosia, la qual cosa no permeté col·locar de nou les dues teles senceres. Es feren uns marcs ovalats i les teles foren retallades per adaptar-les als nous marcs situats a sota la gelosia del cor.

Per tal de centrar degudament les figures del primer terme de les teles, en la *Verònica* fou necessari prescindir de l'estricta verticalitat, donant a la pintura una lleugera inclinació, com es pot observar en la trama del teixit de la tela i en la caiguda del drap de la *Verònica*.

D'aquesta forma no es trencà la seqüència del Via Crucis, i el grup de figures del primer terme d'aquestes dues pintures ovalades segueix el conjunt de les altres sis. Aquestes vuit teles foren considerades com les millors que havia pintat Viladomat.

En la decoració interior de la Capella, hi ha dos temes iconogràfics: la Corona Dolorosa o els Set Dolors de la Mare de Déu, que promovien els pares servites, i el Via Crucis, que promovien els pares caputxins.

En la capçalera o absis hi ha les escenes dels Set Dolors en sis petites teles ovals presidides per la figura de la Mare de Déu dels Dolors, i en les parets de la nau les vuit grans teles amb les escenes de les estacions del Via Crucis: de l'estació III a la X. Les estacions II i XI són unes teles rodones situades sobre les portes de la sagristia, sota les tribunes.

DICCIONARIO HISTORICO

DE LOS MAS ILUSTRES PROFESORES

DE LAS BELLAS ARTES

EN ESPAÑA.

COMPUESTO POR

D.JUAN AGUSTIN CEAN BERMUDEZ

Y PUBLICADO POR

LA REAL ACADEMIA DE S.FERNANDO.

MADRID. EN LA IMPRENTA
DE LA VIUDA DE IBARRA. AÑO DE 1800.

Portada del tom V de l'obra de Céan Bermúdez, 1800.

En construir el cor amb la gran balconada, obligà a retallar les teles de les estacions VI, la *Verònica*, i VII, la *Segona Caiguda*, per poder-les encabir sota la balconada.

Si la balconada del cor ja hagués estat projectada abans que la decoració, les teles de les estacions VI i VII haurien estat rodones igual que les teles de les estacions II i XI, llavors haurien mantingut perfectament la simetria de la decoració.

Les figures de les estacions VI i VII són de la mateixa grandària de les estacions III, IV, V, VIII, IX i X, i haurien de ser de la grandària de les estacions II i XI.

L'estació I del Via Crucis no hi és representada, i les estacions XII, XIII i XIV són representades en la Corona Dolorosa.

Hi ha un tercer tema iconogràfic, que ara no comentem, que és el Misteri de la Dormició de l'Assumpció de la Mare de Déu, que decora la Sala de Juntes.

És sorprenent que en aquells anys, en què els encàrrecs i els pagaments als artistes es feien sempre per mitjà d'una escriptura notarial, no es coneguí cap document sobre les pintures de Viladomat.

Caldrà seguir investigant fins a trobar la documentació que ens indiqui les obres i la cronologia d'aquest gran pintor que fou Antoni Viladomat.

Lluís Adan i Ferrer
Rafael Soler i Fonrodona

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, esg. 7 Dolors. Congregació dels Dolors, «Llibre d'Homes».

2.- Lluís Ferrer i Clariana, *Santa Maria de Mataró, la parròquia, el temple*, cap. VII (Mataró 1971), pp. 108-109.

3.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Protocols Notarials de Mataró (=ACA, PNM), 407, notari Bonaventura Vigo (esborrany). Publicat a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 28 (Mataró, octubre 1990), pp. 26-28.

4.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), «Llibre de Funerària i Cantars» de l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, núms. 11 i 14.

5.- ACA, PNM, 593, notari Salvador Mataró, foli 46. Publicat a *Fulls...* núm. 24 (Mataró, octubre 1990), pp. 28-29.

6.- ACA, PNM, 608, notari Salvador Mataró, folis 186-187, 8 de març de 1727.

7.- MASMM, Arxiu del Rector, esg. 2, plec 37.

8.- Antonio Ponz, *Viaje a España*, tom XIV (Madrid 1788), pp. 28, 29 i 99.

9.- Ceán Bermúdez, *Diccionario de los más ilustres profesores de Bellas Artes de España*, tom V, pàg. V-VII del pròleg i capítol VI (Madrid 1800), pp. 236-241.

Francesc Miralpeix i Vilamala investiga la figura i l'obra d'Antoni Viladomat, com a tema de tesi doctoral a la Universitat de Girona.

En l'article que segueix reflexiona sobre les teles del sostre de la Sala de Juntes de la Capella dels Dolors a partir de les observacions de Joan de Palau i Català, publicades per Antoni Martí i Coll als nostres *Fulls*.

LES TELES DEL SOSTRE DE LA SALA DE JUNTES DE LA CAPELLA DELS DOLORS TRADICIONALMENT ATRIBUÏDES A ANTONI VILADOMAT

Un estat de la qüestió a partir d'un article d'Antoni Martí i Coll

El número 67 de la revista *Fulls*, aparegut l'abril de l'any 2000, incloïa un article d'Antoni Martí i Coll en el qual es plantejava la possibilitat que algunes de les pintures de la Capella dels Dolors de la Basílica parroquial de Santa Maria de Mataró –especialment les de la Sala de Juntes de la pròpia Capella–, tradicionalment atribuïdes a Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755), podrien ser alienes al pinzell del pintor setcentista. Antoni Martí versava la seva hipòtesi a partir de les observacions que Joan de Palau i Català va anotar en un manuscrit intitulat «Apuntes Históricos acerca de la Ciudad de Mataró, seguidos de una noticia histórica y descriptiva de sus monumentos».[1] Palau, opinant sobre la Capella dels Dolors, s'hi referia com segueix: «La Capilla de la Virgen de los Dolores presenta una especie de galería de hermosas pinturas del benemérito y célebre pintor barcelonés Viladomat. Las que hay en el camaril son aún, tal vez, de mejor gusto y parecen ser obra de los Juncosas».[2] Partint de l'apreciació de Palau, Antoni Martí discernia sobre la possibilitat que l'autoria recaigués en els pintors Joaquim Juncosa, Josep Juncosa o Pau Priu.

L'article d'Antoni Martí és un nou exemple que il·lustra l'atenció que suscita periòdicament la figura i l'obra d'Antoni Viladomat. Un interès, val a dir, ininterromput al llarg de dos segles i mig d'historiografia orientada devers el pintor barceloní. I un interès que els responsables de la revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, gràcies al seu esforç per difondre estudis en aquesta línia, han procurat que esdevingui vivíssim per als historiadors. Ens vénen ara a la memòria els estudis referents a Antoni Viladomat que Marià Ribas, Lluís Ferrer, Rafel Soler, Carme Miquel, Santiago Alcolea o Joan Ramon Triadó, han publicat a la revista en els darrers anys. Com dèiem, doncs, Antoni Martí s'ha sumat a la llista d'autors que s'han esmerçat en treballar, des de diferents perspectives, qüestions al voltant del pintor setcentista. En aquest sentit, els estudis que estem portant a terme sobre Antoni Viladomat i Manalt, amb perspectives que esdevinguin una tesi doctoral, ens han animat a continuar la investigació i les reflexions d'Antoni Martí; no obstant això, qui us escriu aquestes ratlles també pretén discrepar d'algunes de les opinions que hi apareixen.

ELS DUBTES DE L'AUTORIA DE LES PINTURES DEL SOSTRE DE LA SALA DE JUNTES

El debat sobre l'autoria d'alguns olis de la Capella dels Dolors, com també d'algunes de les decoracions murals de la capella mataronina, no

és nou. Tal i com recollia Antoni Martí, ja Marià Ribas, excel·lent coneixedor del conjunt mataroní, recelava que les pintures que donen accés a la Sala de Juntes –els dos àngels drets, situats a banda i banda de l'entrada– fossin de la mà de Viladomat: l'historiador hi observava un canvi en la seva execució, menys colorista que la resta de les decoracions murals.[3] Ara bé, no creiem que Marià Ribas, a diferència de com ho interpreta Antoni Martí, dubtés dels plafons de la Sala de Juntes. El comentari de Marià Ribas «[...] ens adonem que Viladomat aquí es transformà en un artista que no sembla d'aquest món, que s'extravia vers les fronteres celestials» sembla més aviat un recurs literari per tal d'explicar la sumptuositat del grup de l'Assumpció, dels àngels i dels apòstols de la Sala de Juntes, que no pas un argument contra l'autoria de Viladomat. L'article de Martí també afegia un altre suggeriment en la mateixa línia, ara de Ferrer i Clariana. Per a aquest darrer historiador, els àngels de l'escala podrien ser fruit del taller o dels ajudants.[4] En efecte, és conegut i documentat que Antoni Viladomat va servir-se d'ajudants per afrontar empreses artístiques de gran magnitud; un fet, d'altra banda, ben habitual quan es donaven aquestes circumstàncies. Recordem, per exemple, la súplica del pintor Manel Tramulles alçada al marquès de la Mina, en la qual es queixava de l'impediment que li suposava la prohibició de tenir ajudants per als treballs que ho requerien, com els muntatges escenogràfics o com la decoració mural de grans superfícies.[5]

Sigui com sigui, és evident que el grup de la Sala de Juntes no ha aconseguit quòrum a l'hora de pensar en una autoria exclusiva a Antoni Viladomat. Antoni Martí ho subscrivia a través de la mirada d'un erudit com Joan de Palau i de les aportacions de Ribas i de Ferrer que hem apuntat. Però no hauríem d'oblidar que la historiografia més primerenca ja ho suggeria. Juan Agustín Ceán Bermúdez, autor del cèlebre *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, on es recollia una de les primeres «biografies» del nostre pintor, va referir-se a la Capella dels Dolors en aquests termes: «Mataró. Parroquia. Un Viacrucis en la Capilla de los Dolores, que es lo mejor que pintó: ocho quadros de la pasión de á diez y seis palmos de alto y diez de ancho cada uno: los doce apóstoles y los quatro evangelistas en el camarín de la misma capilla.»[6] És a dir, fixem-nos en les absències: no esmentava ni els àngels músics, ni el plafó de l'Assumpta, ni les decoracions murals. És circumstancial que J.A. Ceán, bon coneixedor de l'obra de Viladomat –o almenys els seus corresponsals– obviés els olis que tradicionalment han generat més interrogants a l'hora d'atribuir-los a Viladomat? Nosaltres creiem que no, que no deuria ser circumstancial. El mataroní Joan de Palau, com sembla bon entès del patrimoni de la ciutat del Maresme, llegit en qüestions artístiques, no plantejava ni tan sols la possibilitat que poguessin ser de Viladomat. Ben al contrari, va copsar les diferències estilístiques entre les teles de la capella i les de la Sala de Juntes.

En aquest sentit, la diversitat d'estil que s'aprecia entre les pintures de la Sala de Juntes i els altres olis parietals de la Capella va presentar-la, àmpliament comentada, Joan Bosch el 1991.[7] Gràcies a l'afortunada restauració de la Capella dels Dolors i a l'exposició de 1990,[8] Bosch va eixamplar encara més el debat sobre l'atribució a Antoni Viladomat. Deia Joan Bosch: «El tractament de la llum incident, dels plegats nerviosos i trencats i dels rostres més arquetípics no aconsellen de mantenir més temps l'autoria de Viladomat per a aquestes teles, més properes, en canvi, a la línia *alt-barroca* personalitzada per Pau Priu».[9] Però també Joan Bosch feia extensible les seves reflexions a una part prou significativa de les teles que conformaven el catàleg de l'esmentada exposició. Certament, les dificultats que tenim a l'hora de relacionar determinades intervencions que la historiografia cita i atribueix a Viladomat amb documentació que n'autentifiqui l'autoria –fins ara són ben poques les obres que puguin ser relacionades amb documents– fa molt difícil aquesta tasca. Per això, l'empremta del seu estil, de bon veure i sense excessives dificultats per identificar-la, ens serveix per mantenir o per descartar teles del seu vastíssim catàleg. No sembla, doncs, que les característiques cares ovalades i ulls ametllats, mans delicades de dits allargassats o bé fisonomies dolces d'actitud piadosa que defineixen generalment l'estil d'Antoni Viladomat, es manifestin en les teles del sostre de la Sala de Juntes. De tota manera, mentre no aparegui cap notícia que documenti el treball d'Antoni Viladomat o de qualsevol altre artífex en aquest conjunt, romandrem amb dubtes. No cal dir que, siguin o no de Viladomat, en cap cas desmereixen ni resten valor a l'excepcional conjunt mataroní.

Potser per aquest conjunt de circumstàncies que esmentàvem no són poques les propostes prou engrescadores encaminades a cercar nom i cognoms per a aquestes teles que, per entendre'ns, podem anomenar alienes a l'estil de Viladomat. Entre els candidats més plausibles hi figuren, essencialment, Joaquim Juncosa, Josep Juncosa i Pau Priu. El fet que siguin aquests i no altres, d'altra banda, ja és un aspecte a tenir en compte; són, segons la

historiografia, artífexs d'un cert renom o, almenys, els més coneguts entre els «desconeguts» pintors que treballaren a la Barcelona de final de segle XVII i primera meitat de segle XVIII. Una primera llista a la qual encara podríem afegir, per l'anomenada, Jaume Pons, Josep i Francesc Bal, els Casanoves o Joan Grau, sense oblidar-nos de la controvertida figura de Pere Crusells.

SOBRE LA POSSIBILITAT DE L'ATRIBUCIÓ ALS JUNCOSA I A PAU PRIU

Com dèiem, és molt habitual, fins i tot avui en dia, que s'atribueixi obra anònima del segle XVIII, normalment d'una certa qualitat, a Viladomat. Aquesta pràctica, la podem remuntar a partir de mitjan segle XIX, a redós del col·leccionisme burgès que es proveïa d'obres via el mercat antiquari, ben abastit amb la crema de convents de 1835, la desamortització i les guerres carlines. No creiem exagerar si afirmem que, quan la «marca» Viladomat no deuria ser prou convincent –o quan no s'ajustava a l'inconfusible estil del mestre–, l'atribució d'obra anònima requeia als pintors que seguien en el «rànquing» de popularitat al pintor del carrer del Bou. Parlem, evidentment, dels pintors Fra Joaquim i Josep Juncosa. Com el cas de Viladomat, tot i que en menor mesura, els Juncosa han acaparat atribucions prou significatives que més tard han estat refutades. Recordem, per exemple, que les pintures de la volta de la Sala Capitular de la Catedral de Barcelona, un dels exemples més reeixits de la pintura catalana setcentista, foren considerades força anys de Fra Joaquim Juncosa. Qui sap si les dades i els elogis que li dedicà Antonio Palomino de Castro en el *Museo Pictórico y Escala óptica*, un llibre que va tenir gran difusió, van ajudar-hi.[10] En realitat, és habitual trobar reproduïda la sumària biografia de Palomino en gairebé tota la historiografia vuitcentista, extrem que potser explicaria el coneixement que en podria haver tingut Joan de Palau pels volts de 1850.

Però abans d'aventurar-nos a discernir sobre els «altres» candidats, com pretenem fer tot seguit, és necessari que recuperem, a manera de resum o de recordatori, les informacions que tenim sobre la construcció de la Capella dels Dolors; una tasca, val a dir, que ens facilitarà i ens permetrà descartar o ajustar alguna de les hipòtesis plantejades per la historiografia. Segons Marià Ribas, la Congregació de Nostra Senyora dels Dolors va ser autoritzada el 4 de gener de 1694 a adquirir un tros de terra –adjacent al temple de Santa Maria i propietat de Pau Seguí– per tal de construir-hi la que seria en endavant la seva Capella. El 1697 s'havia fet efectiva la compra. Un any més tard, el 17 d'agost de 1698, va beneir-se el terreny i s'hi col·locava la primera pedra. El 1707, la cripta funcionava com a cementiri dels congregants. L'any següent, el 16 de maig de 1708, el reverend Ramon Riera beneïa la capella acabada.[11] Sabem, doncs, que la part arquitectònica estava completada el 1708 i quedava pendent de ser decorada. Segons Marià Ribas, sense que sapiguem l'origen de les seves notes, Antoni Viladomat va rebre l'encàrrec de decorar-la el 1722. El 1727 hauria finalitzat bona part dels olis de la Capella i n'hauria iniciat la decoració mural. Envers 1730 treballaria a la Sala de Juntes. L'empresa, sempre segons Ribas, hauria finalitzat el 1737.[12]

Reprenent doncs els possibles candidats, la historiografia ha pensat en més d'una ocasió en Joaquim Juncosa i Donadeu. El pintor de Cornudella de Montsant havia nascut el 1631. El 1660, després de dedicar-se de jove a la pintura mitològica i d'història per a particulars, professà de llec a la cartoixa d'Escaladei. Per a l'orde dels cartoixans va subministrar pintures destinades a guarnir els monestirs d'Escaladei, de Montalegre o de la casa-procura d'Escaladei a Barcelona. El 1670 va fer estada a Roma per perfeccionar la seva pintura. De retorn, entre 1678 i 1684, recalà a la cartoixa de Valldemossa (Mallorca), en la qual es conserven catorze dels quinze olis sobre tela que pintà per a l'església de la cartoixa. Se li ha atribuït també una *Santa Cena*, a la sagristia de la cartoixa mallorquina, i un *Sant Pere* i un *Sant Sebastià* que actualment es troben al Museu Municipal de Reus. Recentment se li ha retirat l'autoria de la *Santa Helena* del Prado, de l'autoretrat del Museu Nacional d'Art de Catalunya i de la *Santa Teresa* i el *Sant Antoni de Pàdua* del Museu de la Catedral de Barcelona.[13]

A manca d'un estudi més exhaustiu sobre l'estil del pintor cartoixà, se'ns fa difícil posar en relació la seva obra amb les pintures de la Sala de Juntes. De fet, l'atribució a Joaquim Juncosa no sembla gaire plausible si tenim en compte la data de la seva mort, el 1708, a Escaladei, la mateixa que indica la fi de la fàbrica de la Capella dels Dolors. L'opinió d'Antoni Martí és que no es pot descartar, donat el fet que ja s'utilitzés la cripta el 1707, il·lustratiu que la Congregació en feia un ús. Partint d'aquesta premissa, Martí pensava en la possibilitat que la Sala de Juntes, espai de reunió i de presa de decisions, podria haver estat decorada provisionalment per un altre pintor. A parer nostre, és poc probable: l'estret lligam de tot el programa iconogràfic de la Capella

Figura 1. Antoni Viladomat, *Jesucrist amb l'Eucaristia*. Manifestador de la capella dels Dolors. Església de Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela. Fotografia Ramon Manent.

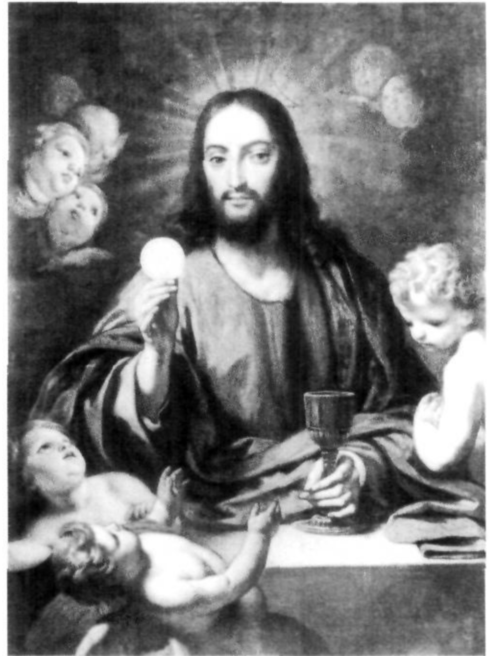

Figura 2. Antoni Viladomat (atribuïda), *Jesucrist amb l'Eucaristia*. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Oli sobre tela. Fotografia Ramon Manent.

i el dispendi econòmic que hauria suposat dues intervencions, un fet, d'altra banda poc corrent i insòlit, ens ho fan pensar.

Alhora, Antoni Martí afegia una altra reflexió per sostenir la possibilitat que Joaquim Juncosa hagués pintat alguns dels olis de la Capella. Martí se sorprenia que el teló del manifestador de l'altar dels Dolors, en el qual hi ha representat Jesucrist amb l'Eucaristia (Figura 1), fos tan semblant a una tela del mateix tema atribuïda a Joaquim Juncosa de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Figura 2). Precisament aquesta similitud, amb l'excepció que el Crist de l'Acadèmia va acompanyat d'uns angelets, és un argument per a sostenir l'autoria de Viladomat i no a l'inrevés. I no només la similitud de les dues composicions fa pensar en les característiques més pròpies de l'estil de Viladomat, sinó també la fisonomia del Crist, d'ulls ametllats i rostre delicat, l'anatomia dels angelets –rodonets i de cabells rinxolats–[14] i el color. Hem d'afegir, a més, que no és gens estrany trobar entre el catàleg de Viladomat pintures que difereixen ben poc les unes de les altres: podem posar per exemple el tema *Els dubtes de sant Josep* de la col·lecció Vidal i Barraquer, del Museu Diocesà de Barcelona i de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona (Figures 3, 4 i 5).[15]

Suposant fins i tot que l'autoria d'una i altra tela fos diferent, no podem parlar en termes tan propis del nostre temps com ara el que utilitza Martí de «plagi», ja que els nostres artífexs sovint s'auxiliaven amb repertoris d'estampes que traduïen les grans obres dels mestres estrangers. Igualment, la tela *El Salvador* del Museu Nacional d'Art de Catalunya, que també esmenta Martí en relació a la del Crist amb l'Eucaristia, no és una composició del tot innovadora. El gest del Crist del MNAC, amb actitud de benedicció i amb la mà sobre l'esfera del món, és molt proper a la tipologia del *Salvador* del Museu del Prado de Josep de Ribera: ambdós sorgeixen de la penombra, d'un fons obscur, i amb el rostre en primer terme fixament mirant l'espectador.[16]

Seguint endavant, el pintor Pau Priu ha estat un altre candidat amb qui sovint s'ha pensat com a probable autor de les pintures de la Sala de Juntes, concretament les del sostre. En realitat, el nom de Pau Priu és més versemblant que no pas el de Fra Joaquim Juncosa. En primer terme, perquè Pau Priu, autor de les pintures zenitals de la Sala Capitular de la Catedral de Barcelona, va morir el 1714. Per tant, hi ha un arc cronològic entre 1708 i 1714 plausible perquè pogués realitzar els olis del sostre. Però mentre la documentació no ens

Figura 3. Antoni Viladomat (atribuïda) *Somni de sant Josep*. Museu Diocesà de Barcelona (perduda). Foto Rafael Benet. Oli sobre tela.

Figura 4. Antoni Viladomat (atribuïda), *Somni de sant Josep*. Dependències de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Barcelona. Oli sobre tela.

Figura 5. Antoni Viladomat (atribuïda), *Somni de sant Josep*. Col·lecció Vidal i Barraquer. Barcelona. Oli sobre tela.

aporti més llum, sostenir que les pintures podrien ser de Pau Priu és una hipòtesi més que no hem de descartar, però sobre la qual almenys hem de mantenir reserves. Sí, però, que hi ha un argument prou raonable per explicar què facilita que es pensi amb la possibilitat que les pintures puguin ser de Pau Priu. En realitat, Antoni Martí ho intueix en el seu article, quan parla de les similituds entre les pintures de la Catedral i les de Mataró.

Ambdós espais –Sala Capitular de la Catedral i Sala de Juntes– tenen un denominador comú: les fonts gravades en les quals s'inspiren els pintors responsables dels dos conjunts. En el cas de la sala Capitular, Pau Priu, com assenyalaren Joan Bosch i Joaquim Garriga, resolgué el sant Oleguer i la santa Eulàlia a partir d'estampes de sant Felip Neri i de l'Assumpta gravades per Robert van Audenaert a partir de composicions del pintor Carlo Maratti (1625-1713).[17] És a dir, incorporant la plàstica d'un dels grans mestres de l'alt Barroc romà. En els olis de la Sala de Juntes, tal i com indica David Albesa en un estudi recent, l'Assumpta (Figura 6) s'inspira fidelment en una estampa del gravador francès Nicolas Dorigny (1657/58-1746): *Sant Joan i els Doctors meditant sobre la Immaculada*.[18] Aquesta estampa va ser gravada el 1687 a partir d'una tela que Carlo Maratti havia pintat per a la capella Cybo de l'església romana de Santa Maria del Popolo (Figura 7). El mateix estudi d'Albesa ens detalla altres fonts gràfiques emprades pels artífexs de la sala Capitular i de la Sala de Juntes, com ara els gravats de Nicolas Dorigny que reprodueixen la cúpula de Sant'Agnese in Agone (Roma) pintada per Ciro Ferri (1634-1689). Aquesta pràctica, desconeguda per Martí si fem cas del seu estudi, doncs, no era insòlita, sinó ben al contrari: l'ús de materials gràfics, de repertoris d'estampes i de gravats, era habitual entre tots els artífexs de l'època.

En darrer terme, encara podem considerar el tercer pintor proposat en més d'una ocasió: Josep Juncosa, cosí de Fra Joaquim Juncosa. No caldrà, però, recórrer a la seva obra ni a les comparacions estilístiques: la data de la seva mort, el 1690, a Ulldemolins, mentre treballava en el daurat del retaule de la parròquia,[19] descarta qualsevol probabilitat que participés en el conjunt mataroní.

A partir d'aquestes reflexions, podem plantejar-nos un seguit d'interrogants. Per què no va iniciar-se la decoració, si fem cas de les notes de Marià Ribas, immediatament després d'acabar-se la fàbrica de la capella? Plantejat d'una altra manera, per què varen passar catorze anys fins a la represa de les intervencions? O bé, per què Antoni Viladomat va tardar quinze anys a acabar la decoració? Les respostes no són senzilles, ja que, com se sap, no hi ha certesa documental de cap de les dates suggerides per Marià Ribas. A més, les pintures del cicle de Sant Francesc de Viladomat, datades entre 1722 i 1724, són d'una factura francament allunyada de la de Mataró. No seria plausible que Antoni Viladomat iniciés ja els treballs el 1708 i els reprengués devers el 1722, després del parèntesi de la Guerra de Successió?

Figura 6. Anònim, *Assumpció de la Verge*, Plafó central de la sala de Juntes, capella dels Dolors, Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela. Fotografia Ramon Manent.

Figura 7. Nicolas Dorigny (gravador); Carlo Maratti (pintura), *Sant Joan i els Doctors meditant sobre la Immaculada*, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Secció de Dibuixos i Gravats. Gravat.

DARRERES CONSIDERACIONS

A poc a poc, però ininterrompudament, anem coneixent cada dia més nous aspectes al voltant del Conjunt dels Dolors. Volem afegir encara un parell d'observacions més. Tal i com esmentàvem, el pintor de la Sala de Juntes va utilitzar almenys dues fonts gràfiques: les estampes de Ciro Ferri, per resoldre els grups d'àngels, i el gravat de Carlo Maratti per a l'Assumpta. Aquest mateix gravat, però, té una particularitat molt interessant en la qual David Albesa no va recaure. Sigui Antoni Viladomat o no l'autor de la Glòria de la Sala de Juntes, el mateix gravat emprat a l'Assumpta va aprofitar-se per compondre algunes figures més de la Sala de Juntes. El doctor que apareix a l'angle inferior esquerre del gravat de Dorigny –sostenint un llibre i alçant la mirada– és el model del sant Lluc evangelista de la Sala (Figures 8 i 9). El doctor del primer pla del mateix gravat, ara a la dreta, és el model del sant Marc evangelista de la Sala (Figures 10 i 11). Fixem-nos, però, en la lleugera variació respecte al gravat: en la pintura, el personatge alça lleugerament el cap. En el gravat, en canvi, està pendent de les explicacions de sant Joan. També la figura del sant Joan del gravat (Figura 12) ha estat aprofitada per resoldre un altre personatge: l'apòstol que indica a l'espectador l'acte de l'Assumpció (Figura 13). El pintor, però, ha invertit el gravat i ha variat l'acció dels braços. En aquest gravat no trobarem un referent per al sant Mateu. Ara bé, no hauríem de descartar que una altra composició de Carlo Maratti, l'*Al·legoria de l'Antic i del Nou Testament* (Figura 14), ara gravada per Giovanni Girolamo Frezza, fos el model emprat per a l'evangelista de Mataró. En primer terme del gravat, a la dreta, apareix sant Joan Evangelista (Figura 15). La posició amb el llibre obert, sostenint-lo amb una mà i amb l'altra escrivint amb una ploma, fixant l'atenció en la redacció, ens recorda la composició del sant Mateu de Mataró (Figura 16).

Segurament, una recerca intensa en els nombrosos repertoris de gravats ens permetria anar afinant encara més en la resta de personatges representats.[20] En aquest sentit, volem aventurar una hipòtesi: és probable que Antoni Viladomat

ideés el conjunt de la Sala i que aquest fos acabat per algun deixeble seu? És circumstancial que dos pintors –no hi ha dubte que els evangelistes són de la mà de Viladomat– se serveixin d'un mateix gravat per completar la decoració? No ens hauria de sorprendre aquest extrem; és a dir, que l'obra fos acabada per un pintor uns anys més tard. I més, quan sabem que Viladomat treballava amb un grup d'ajudants molt nombrós que amb prou feines, a excepció dels Tramulles, sabem com pintaven. El mateix estudi d'Albesa assenyala la fortuna que cap a finals del segle XVIII tenien els gravats sobre l'obra de Ciro Ferri: el pintor Dídac Gutiérrez, entre 1783 i 1793, encara decorava la cúpula de la Sagristia Nova de Poblet servint-se dels models *ciroferristes*.[21]

Figura 8. Nicolas Dorigny (gravador); Carlo Maratti (pintura), *Sant Joan i els Doctors meditant sobre la Immaculada*, Detall d'un Doctor. Museu Nacional d'Art de Catalunya, Secció de Dibuixos i Gravats. Gravat.

Figura 9. Antoni Viladomat, *Sant Lluc evangelista*, sala de Juntes, capella dels Dolors. Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela.
Fotografia Ramon Manent.

Figura 10. Nicolas Dorigny (gravador); Carlo Maratti (pintura), *Sant Joan i els Doctors meditant sobre la Immaculada*, Detall d'un Doctor. Museu Nacional d'Art de Catalunya, Secció de Dibuixos i Gravats. Gravat.

Figura 11. Antoni Viladomat, *Sant Marc evangelista*, sala de Juntes, capella dels Dolors. Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela.
Fotografia Ramon Manent.

També volem afegir una reflexió que afecta el programa iconogràfic. Tal i com va assenyalar Rafael Soler, la Capella dels Dolors acollia els seguidors del Terç Orde de Sant Francesc.[22] Podem copsar la representació de sant Francesc i de sant Felip Neri, aquest darrer impulsor de la pràctica de l'oració mental, habitual per als congregants dels Dolors, a l'altar de la Capella, a banda i banda del Manifestador. Certament, a la Sala de Juntes hi ha un detall de la iconografia que podríem relacionar amb la presència del Terç Orde. La bella representació del sant Joan Evangelista, amb els trets iconogràfics que l'identifiquen –jove i amb l'àliga– no apareix amb la mateixa actitud que la resta d'evangelistes; és a dir, en l'acte d'escriptura dels evangelis. El pintor ha insistit a presentarnos, mitjançant el gir del cos de l'evangelista i la subtilesa del braç dret que assenyala cap al fons de la tela, l'aparició, entremig de nuvolades, de la Immaculada. Encara que no podem descartar que es tracti «exclusivament» d'un record de la dona apocalíptica que apareix al text de sant Joan Evangelista, som del parer que la intenció del pintor –o de qui li va dictar el programa iconogràfic– pretenia referir-se al dogma immaculista.[23] Com apuntàvem, aquesta hipòtesi l'hauríem de tenir en

Figura 12. Nicolas Dorigny (gravador); Carlo Maratti (pintura), *Sant Joan i els Doctors meditant sobre la Immaculada*. Detall de Sant Joan. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Secció de Dibuixos i Gravats. Gravat (invertit digitalment).

Figura 13. Antoni Viladomat, *Apòstols i àngels observant el sepulcre buit*, sala de Juntes, capella dels Dolors. Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela. Fotografia Ramon Manent.

compte si pensem en el Terç Orde franciscà de la pròpia Congregació.[24] En aquest sentit, recordem una solució iconogràfica ideada per P.P. Rubens en la qual sant Francesc suporta tres esferes, símbol de cadascuna de les tres branques franciscanes, i a una representació de la Immaculada.[25] A més, tot i que podríem situar l'acció a l'illa de Patmos, on l'evangelista va retirar-se a escriure l'*Apocalipsi*, l'escena no sembla indicar el moment en què sant Joan va tenir les visions que li inspiraren el text. Recordem, per exemple, la disposició d'aquesta mateixa escena en les conegudes pintures de Diego Velázquez o d'Alonso Cano per a copsar les diferències: els pintors hispànics varen representar sant Joan Evangelista perplex, absort per les visions, amb la ploma a la mà. Finalment, caldria preguntar-nos si podria haver-hi relació en el fet que el gravat utilitzat per a l'Assumpta i per als Evangelistes sigui precisament una dissertació sobre la Immaculada. Sigui com sigui, pensem que la Capella dels Dolors devia obeir a una voluntat de crear un programa iconogràfic que representés totes les necessitats devocionals dels congregants i que, per la seva complexitat, calia un treball preliminar ben lligat entre el client i l'artífex responsable de tota la decoració.

Com a conclusió, volem subratllar el vertader valor del text de Joan de Palau. Perquè, a parer nostre, més enllà de la menció als Juncosa, més important per verificar el record que es tenia d'ells que no pas per situar-los entre els candidats del conjunt mataroní, les seves paraules il·lustren un episodi més de l'admiració que els nostres avantpassats professaren a Viladomat, indiscu-

Figura 14. G.G. Frezza (gravador), Carlo Maratti (pintor), *Al·legoria de l'Antic i del Nou Testament*. Gravat.

Figura 15. G.G. Frezza (gravador), Carlo Maratti (pintor), *Al·legoria de l'Antic i del Nou Testament*. Detall de Sant Joan evangelista. Gravat.

Figura 16. Antoni Viladomat, *Sant Mateu evangelista*, sala de Juntes, capella dels Dolors, Santa Maria de Mataró. Oli sobre tela. Fotografia Ramon Manent.

tiblement viva a mitjan segle XIX. En endavant, Joan de Palau l'hauríem d'afegir a aquella generació vuitcentista, com la de Víctor Balaguer, de Pau Milà, de Pi i Arimon, de Claudi Lorenzale o de Joaquim Fontanals, per citar-ne alguns, que van admirar, col·leccionar, estudiar i, no ho oblidem, entronitzar el nostre pintor. Finalment, esperem que aquest estudi tothora presentat enriqueixi una mica més la rica historiografia sobre aquest extraordinari Conjunt de la ciutat de Mataró.

Francesc Miralpeix i Vilamala

NOTES.

1.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Unes pintures de la capella dels Dolors alienes als pinzells de Viladomat?», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 67 (Mataró, abril 2000), pp. 20-25.

2.- Ibídem, p. 21.

3.- Ibídem. La cita de Marià Ribas correspon a l'article «La decoració mural de la capella dels Dolors de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (Mataró, juliol 1985). En aquell article Marià Ribas apuntava directament la intervenció dels germans Tramulles com a ajudants de Viladomat. Manejava Marià Ribas informació de primera mà quan va assenyalar que els Tramulles intervingueren quan l'execució de les teles de la Capella i de la Sala de Juntes ja estava inicada? Val a dir, però, que el 1737 (data facilitada pel propi Ribas per a la finalització de les intervencions de Viladomat –vegeu nota 11–) Francesc i Manel «només» tenien al voltant de 20 i de 22 anys respectivament.

4.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, II (Mataró 1971), p. 116.

5.- SANTIAGO ALCOLEA I GIL, «La pintura en Barcelona en el siglo XVIII», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. XIV (Barcelona 1959-1960), pp. 56-57.

6.- JUAN AGUSTÍN CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, vol. V, Real Academia de San Fernando, Imp. Viuda Ibarra (Madrid 1800 [1965]), p. 241.

7.- JOAN BOSCH, «Sobre Antoni Viladomat (1678-1755). Arran de l'Exposició», *Revista de Catalunya*, 53 (1991), pp. 83-91.

8.- SANTIAGO ALCOLEA, *Viladomat* (catàleg d'exposició), Museu Comarcal del Maresme-Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1990).

9.- JOAN BOSCH, «Sobre Antoni Viladomat...», op. cit, p. 88.

10.- ANTONIO PALOMINO DE CASTRO, *El Museo Pictórico y Escala Óptica. El parnaso Español pintoresco laureado*, Aguilar (Madrid 1988).

11.- MARIÀ RIBAS, «Ciutat de Mataró. Algunes dades referents a la capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró», *La Veu de Catalunya* (Barcelona, 5 octubre 1931); ídem, «Antonio Viladomat y los tiempos de la Capilla de los Dolores», *Suplemento del Diario de Mataró, Semana Santa* (1945); FERRER I CLARIANA, *Santa Maria...*, II, op. cit., p. 110.

12.- MARIÀ RIBAS, «Antonio Viladomat...», cit. supra.

13.- Les dades sobre Joaquim Juncosa les hem consultades de M(arià) C(arbonell) i B(uades), «Juncosa i Donadeu, Joaquim», *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, volum II, Claret-Generalitat de Catalunya (ed.), (Barcelona 2000), pp. 451-452.

14.- Vegeu el comentari del *Catàleg* de l'Acadèmia sobre la possibilitat que sigui de Viladomat. FRANCESC FONTBONA, VICTÒRIA DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* (I-Pintura), Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona 1999), p. 47, Inv. gen. 286.

15.- Aquesta qüestió és un indicador molt fiable de les fórmules de treball del mestre. L'èxit de les seves composicions afavoriria una producció «seriada» que abastiria una clientela bàsicament conventual. Per a la tela de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, vegeu també FRANCESC MIRALPEIX, "Empremta i memòria del pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755) als segles XVIII i XIX", Universitat de Girona, desembre de 2000 (Tesi de llicenciatura inèdita), pp. 124-126.

16.- Aquest tipus d'iconografia de *Jesucrist beneint l'Eucaristia* va tenir molt èxit en el Renaixement. Antonello da Messina és un bon exemple per resseguir la interpretació de la gran tradició de pantocràtors de la franja nord-siciliana, especialment el *Salvator Mundi* de la National Gallery de Londres (1465). El camí d'aquesta herència ens pot portar fins als models de Crist presents a la pintura d'El Greco. En canvi, la fortuna d'aquestes imatges no fou del tot destacable en el segle XVIII. Podem trobar algun dels pocs exemples en el *Crist beneint* de Giuseppe Maria Crespi (1665-1747) a l'Opera Pia dei Poveri Vergognosi, a Bologna (c. 1725-30). Vegeu-ne una fotografia al catàleg d'Andre Emiliani i August B. Rave, Danielle Crespi (1665-1747), (Bologna 1990), p. 160, cat. 80.

17.- J. GARRIGA, J. BOSCH, «L'arquitectura i les arts figuratives dels segles XVI-XVII», *Història de la Cultura Catalana, II: Renaixement i Barroc. Segles XVI-XVII* (Barcelona 1997), pp. 234-238.

18.- DAVID ALBESA, «Ciro Ferri i la Cúpula de Sant'Agnese in Agone a la pintura catalana i valenciana del segle XVIII», Actes del IV Congrés d'Història Moderna de

Catalunya, *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Universitat de Barcelona, vol. I, núm. 18-I (Barcelona 1998), pp. 381-393.

19.- M(ARIÀ) C(ARBONELL) I B(UADES), «Juncosa, Josep», *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Claret-Generalitat de Catalunya (ed.), (Barcelona 2000), volum II, p. 450.

20.- Hi ha força models que podrien ser inspiradors del sant Joan Evangelista de la Sala de Juntes. No n'hem localitzat, però, cap de tan clar com els anteriors.

21.- DAVID ALBESA, «Ciro Ferri i la Cúpula...», *pàssim*. Per a les pintures de Poblet podeu consultar l'estudi de JOAN BASSEGODA NONELL, «La decoración de la Sagristía Nueva del Monasterio de Poblet. Hallazgo y restauración de las pinturas de la cúpula», *Reales Sitios. Revista de Patrimonio Nacional*, XXI, núm. 81 (Madrid 1984), pp. 45-64.

22.- RAFEL SOLER, «La venerable congregació dels Dolors de la parròquia de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (Mataró 1990), p. 18.

23.- «Llavors aparegué en el cel un gran senyal prodigiós: una dona que tenia el sol com a vestit, amb la lluna sota els peus, i duia al cap una corona de dotze estrelles», *Apocalipsi segons sant Joan* (12, 1). No s'aprecia prou bé si la Immaculada del quadre va acompanyada o no de la mitja lluna. De fet, com es pot copsar, és una representació força escueta: la Verge apareix dreta, movent lleugerament els braços, i trepitjant la serp infernal. En el cas que no hi figurés la mitja lluna, la curta edat –com deia el tractadista Pacheco que s'havia de representar–, la serp, el simbolisme de la túnica blanca i del mantell blau i la llum esvaïda que l'envolta, ens fan pensar que es tracta d'una representació de la Immaculada. Qui sap, a més, si Antoni Viladomat, conscient de la llunyania de la imatge, va prescindir de més atributs per afavorir-ne la claredat visual. Però també, tot i no ser habitual, hi ha algun cas en què la Immaculada, sobretot en l'escultura, no apareix amb la mitja lluna.

24.- Els franciscans foren, com és sabut, els defensors del dogma immaculista, juntament amb la Corona espanyola, a través dels Habsburg.

25.- L. VAN PUYVELDE, «Un tableau symbolique de Rubens», *Beitrage fur Georg Swarzenski* (Berlín 1951), pp. 185-188. Aquesta obra de Rubens es troba actualment al Museu d'Art de Filadèlfia. Paulus Pontius en féu un gravat que va tenir extraordinària difusió, especialment a Amèrica. Vegeu ROGELIO RUIZ GOMAR, «San Francisco como Atlas Seraphicus», *Los Siglos de Oro en los Virreinatos de América. 1550-1700*, catàleg d'exposició, 23 de novembre de 1999 - 12 de febrer de 2000, Museu d'Amèrica (Madrid 1999), cat. 89, pp. 317 i 318.

Dues cartes inèdites de l'escolapi mataroní Pare Josep Rius permeten d'introduir la problemàtica de l'inici dels estudis d'ensenyament secundari a Mataró i parlen de la destinació temporal d'una part del col·legi de Santa Anna com a caserna.

A més, donen noves dades de l'obra del Pare Rius.

DOCUMENTACIÓ RELATIVA A L'ESCOLAPI PARE RIUS

En l'arxiu particular d'Esteve Martí Coll hi ha dues cartes amb dates del 10 de febrer de l'any 1851 i del juny de 1857, del llavors rector del col·legi de Santa Anna de Mataró Josep Rius, dirigida al diputat d'aleshores del Partit de Mataró Joaquim Martí i Andreu; i també un manuscrit de l'escolapi consistent en una còpia del que ell mateix defineix amb el nom de *Memorial sobre la ocupación del colegio por la tropa, déficit i desplomo habido*, dirigit al capità general el 20 de novembre de l'any 1850.[1]

Malgrat que aquesta documentació no descobreix res transcendental, ni totalment inèdit, pot proporcionar-nos detalls i servir per puntualitzar fets i esdeveniments que quedaran tanmateix més explorats o inequívocs. I també ens permetrà incórrer en algun comentari per il·luminar qüestions i sobretot per referir-nos a la mai prou coneguda i enaltida personalitat del mataroní que aleshores ocupava el càrrec de rector del col·legi de Santa Anna.[2]

Copiarem literalment alguns paràgrafs de les cartes i del document referit, aplegats per matèries, per poder fer-ne uns breus comentaris, abans o després de la seva transcripció. Les matèries a analitzar seran primer la qüestió de la preocupació d'impartir a Mataró, com més aviat millor, l'Ensenyament Secundari, és a dir, el cicle d'ensenyament mitjà que es coneixeria aviat amb el nom de batxillerat; també el problema derivat de la necessitat d'ocupar una part del col·legi els militars; i, a més, destacar algunes facetes de la personalitat del Pare Rius que apareixen en llegir la documentació de referència.

EL SEGON ENSENYAMENT

El primer dels assumptes a què es refereix la carta atén problemes relacionats amb la Segona Ensenyança. Ja l'any 1835, amb la desaparició de les escoles conventuals, es crearen per iniciativa municipal o privada centres d'ensenyament mitjà seglar amb el nom d'instituts. Però sobretot des de la Llei Moyano quedà ben desglossat l'ensenyament secundari de l'ensenyament superior. Aquesta qüestió serà debatuda molt temps al col·legi escolapi de Mataró, i fou un anhel sentit amb gran afany pels mataronins que desitjaven la implantació del referit ensenyament secundari comprenent tots els cursos. No es tardaria molt a aconseguir-ho, però en temps del Pare Rius, tot i intentar-se, malgrat que sols amb els primers cursos, ho dificultaria o impediria superlativament la manca de cabals i la passivitat municipal.

A la carta de referència de l'any 1851 podem llegir sobre aquest afer el següent:

> «Me persuado que la mudanza de Ministerio habrá entorpecido o inutilizado los pasos que V. habría hecho o pensaba hacer acerca el asunto de las matrículas de nuestros alumnos externos a fin de que la mitad de ellas fuese para nuestros colegios./.../ Por todo este mes debe pagarse el segundo plazo y desearía que antes de finir se supiese alguna providencia o a lo menos que suspendiésemos el pago. El primer plazo fue pagado por entero a la Universidad. El Depositario está a favor de nosotros, es decir, que teníamos razón de que la mitad de las matrículas fuese por nuestros colegios/.../ Espero pues que V. activará todo lo posible la resolución y que esta será favorable.»

El problema, essencialment econòmic, afectava no sols el col·legi mataroní, sinó també altres col·legis escolapis. Els estudiants de Segon Ensenyament podien estudiar al col·legi de Mataró –malgrat que sols els primers cursos– matriculant-se o no a la Universitat. Els diners abonats a aquesta, però, no ajudaven a socórrer les necessitats del col·legi escolapi, que es trobava mancat de cabals i sense que l'ajuntament de Mataró accedís a ajudar amb res més que el que s'havia estipulat per a l'ensenyament en general des de feia temps.

Els escolapis no podien cobrar dels seus alumnes (fins que la Santa Seu ho autoritzà l'any 1873), i l'ajuntament seguia abonant la dotació acordada expressament l'any 1737 i tàcitament des del 1845, que servia a la vegada per a les ensenyances primària i secundària o superior, negant-se a pagar més. Així, les quantitats que rebien els escolapis eren del tot insuficients i, per exemple, no es podia ni somniar d'adquirir el material per a laboratoris i gabinets de física, química o història natural que resultaven imprescindibles per poder-se impartir els cursos cinquè i sisè de l'Ensenyament Secundari.

L'any 1865, mentre l'ajuntament es resistia a col·laborar (el Pare Rius ja havia mort), el rector de Santa Anna fins i tot amenaçaria amb considerar caducat el contracte de l'any 1737 i vulnerat l'acord tàcit del 1845, i conseqüentment anunciava que podria legítimament deixar d'ensenyar-se als alumnes externs la segona i àdhuc la primera o qualsevol ensenyança. El municipi aquell any sols abonava 12.000 rals, mentre que des de l'any 1861, època posterior a l'establiment al col·legi de la Segona Ensenyança, s'havien abonat 15.000 rals.[3]

Avancem que a la fi s'aconseguiria el que havia pensat i desitjat el Pare Rius per poder acomboiar el que requeria un ensenyament correcte, que passava pel camí d'obtenir el suport i ajut de l'ajuntament, malgrat que aquell no ho havia pogut assolir. Prou que instaria que els municipis subvencionessin els col·legis –no sols el de Mataró– per aquesta qüestió. Per aconseguir-ho, havia escrit la carta que es comenta al diputat del Partit, anunciant que també es proposava escriure Madoz pel mateix problema:

> «Estoy resuelto mañana a escribir al Sr. Madoz y acompañarle copia de la instrucción que V. se llevó para que una sus esfuerzos a los de V. /.../ ¿Cómo nos proveemos nosotros de los objetos necesarios a la segunda enseñanza sin el indicado socorro?» Rius havia assenyalat la solució: Que el govern ordeni als ajuntaments subvenir el que calia pels estudis de Segon Ensenyament. («Que les Ayuntamientos los costearan y que esto se les mandase»). Amb aquesta solució estava conforme el Pare General de l'Escola Pia: «Dice bien el Padre General que es asunto de los Ayuntamientos, mas ellos no lo miran así...»

De moment, a Santa Anna s'ensenyaria, i *només a molts pocs alumnes, uns matriculats* a la Universitat i altres sense matricular-s'hi, fins al quart curs. L'estudiant que volia prosseguir el batxillerat havia d'espavilar-se i acudir a altres centres per acabar la Segona Ensenyança. Els pares, però, reclamaven solucions per no haver de veure «unos niños trasplantados en edad tan tierna a la capital del Principado».[4]

Consignem que el problema acabaria bé. L'any 1866 ja podria cursar-se a Santa Anna el cinquè amb l'ajut indirecte de l'ajuntament de Mataró que, segons acord del 15 de maig, prometia abonar 20.000 rals per remunerar els professors i anticipar 16.000 rals, i més si fos necessari, per adquirir material per als laboratoris de física, química i història natural. Els alumnes haurien de pagar a l'ajuntament algunes quantitats en concepte de despeses per la conservació del material que s'adquiriria i de reembossament dels diners avançats.

L'any 1867 ja s'ensenyaria el total dels cursos del batxillerat, malgrat que sovintejarien discussions sobre les quantitats que havien de pagar els alumnes. Va contribuir molt a impulsar la *qüestió i a trobar-se solucions un nombrós grup* de mataronins notables.[5] És a partir d'aleshores que a Santa Anna es posseiran innombrables objectes dels referits laboratoris. Alguns ara fins i tot semblen ben estrafolaris: un paó reial i una mona dissecats, una col·lecció d'insectes i aus, un esquelet, un aplec de figures geomètriques, i altres variats objectes, alguns procedents de París, per als laboratoris de física, etc. etc...

OCUPACIÓ MILITAR DEL COL·LEGI

El 30 de juliol de l'any 1849 el capità general «por necesidades imperiosas», va decretar que una part del col·legi de Santa Anna servís de caserna per a la tropa i d'habitació dels oficials. Per aquest motiu, el 7 d'agost d'aquell any s'ocupava el lloc que fins aleshores s'havia utilitzat com a seminari i també el tercer pis de la Comunitat, després d'haver-se realitzat obres d'habilitació. Era molt important l'espai ocupat i el número de les tropes allotjades. De fet, serviria semblantment com el quarter que ja existia a la ciutat al començament de la Riera. Encara bo que es permetia que el col·legi pogués continuar les seves funcions literàries i sacres.

El que succeí queda esclarit en copiar-se un paràgraf del *Memorial* presentat pel Pare Rius al capità general el 20 de novembre de l'any 1850:

«No dudo que V. E. convendrá en juzgar que el Exponente, como representante de esta Comunidad propietaria del edificio, no cumpliría con su deber ante sus súbditos si no celara la entera salvedad y conservación del colegio en todas sus partes. Debiendo notar que el local que ocupan las tropas fue levantado para habitación de nuestros alumnos internos, para cuyo uso deberá servir repuesta cuanto antes la Orden de las Escuelas Pías de la falta de individuos con el favor que le dispensa el Gobierno de S. M.[6] Sólo una imperiosa necesidad pudo en 30 de julio de 1849 obligar al Excmo. Señor Capitán General del Principado en propiedad, como él me dijo, echar mano de un colegio de Escolapios para que parte de él sirviese de cuartel y de pabellones para oficiales, habiéndose providenciado sabiamente que, no obstante la ocupación, pudiésemos continuar en nuestros ejercicios y funciones sagradas y literarias.»

No cal pas preguntar-nos si la permanència i sobretot la continuació de l'ocupació militar del col·legi era volguda pel rector Pare Rius. Aquest escriuria al diputat pel partit de Mataró, perquè aconseguís ben aviat la construcció a la ciutat d'una nova caserna: «En orden a la desocupación de las tropas presumo que irá largo /.../ aunque largo también es la formación del nuevo cuartel, asunto en que creo que V. no cejará hasta conseguirlo.» Aquest assumpte, com el tractat abans sobre la Segona Ensenyança, interessava molt els mataronins, i encara l'any 1861 es reclamava a una sessió literària a l'Ateneu.[7]

Tanmateix, al rebuig d'aquella no desitjada ocupació encara s'afegirien tant els perjudicis materials que s'ocasionaven a l'edifici com el detriment sofert d'alguna de les rendes de l'immoble. Resultava que el setembre de 1850 s'havia desplomat una part d'una volta per motiu de filtracions d'humitats, produïdes per les latrines del personal del no volgut quarter.

El rector Josep Rius demanaria al capità general la reparació dels danys expressant-se així:

«Ha de saber V.E. que parte del derribo está en el ónico paso que tiene la Comunidad del colegio a la Iglesia; y quiso la Providencia que el desplomo sucediese en la noche del 12 al 13 del último septiembre. Y al considerarlo nos sorprende el peligro que a todas horas corríamos sin pensarlo, y gracias al Señor que así nos quiso avisar sin daño alguno personal. Interinamente, el paso está habilitado con unos largos maderos, haciéndose cada día que se retarda más urgente la recomposición, que deberá empezarse por las letrinas del ahora cuartel, arreglándose en mejor forma los meaderos...»

Respecte al detriment d'algunes rendes, resultava que «con la ocupación de parte del colegio para cuartel», es queixava el rector Josep Rius, «hemos sido privados de los réditos de dos almacenes de los cuales el uno nos daba la mensualidad de 74 rs.v. y el otro. 28.» El rector Rius acabava demanant una indemnització per aquest concepte procedent de «la caja militar, pues son las tropas las que ocupan un almacén y la cantinera la que utiliza el otro.» Alternativament, es considerava que hauria de fer-se amb «fondos de la ciudad que siente el alivio de los alojamientos.»

Cal consignar, per acabar la qüestió, que el diputat de Mataró i amic personal del rector de Santa Anna, situat a Madrid, gestionaria d'aconduir el cas per complaure'l, i també a l'alcalde de la ciutat preocupat per l'afer dels allotjaments. Aquest, el 30 de novembre de l'any 1851, ho divulgaria a una proclama titulada *Mataroneses*, en la qual es donaven notícies dels èxits obtinguts especialment sobre les contribucions. En referir-se a «Cuarteles» pot llegir-se el següent: «Las vivas instancias, las positivas gestiones practicadas en Madrid por el digno Diputado a Cortes que fué de este Partido produjeron que S. M. por de pronto consignase con Real Orden de 22 de mayo último para la construcción o mejora del indicado edificio la cantidad de 10.000 duros del fondo de subrogación de quintas atrasadas. Con otra, que podrá procurar dicho Ilustre Cuerpo –és a dir, l'Ajuntament– siguiendo los mismos impulsos de filantropía, se llegará a la cima, empresa tan útil y beneficiosa al Pueblo.»

NOTÍCIES DEL PARE RIUS

La carta del Pare Rius de l'any 1857 que ara s'analitza també ens afecta, perquè ens obsequia amb algunes notícies sobre qualitats i dèries d'ell mateix.

Les breus biografies que comptem d'aquest escolapi ens qualifiquen el mataroní Josep Rius Riba (1785-1857), conegut dins l'orde com Josep Rius de la Mare de Déu, d'excel·lent orador i historiador i autor literari en prosa i en vers, i corresponent de la Junta de Monuments Històrics de Barcelona.[8] Se'l conceptua com el més destacat literat de la Província escolàpia de Catalunya a la primera meitat del segle XIX, d'extraordinari Lector de Retòrica a Mataró (1839-1846), famós per les Acadèmies públiques en què intervingué els anys 1817, 1821 i 1822, de poeta i humanista i, per sobre de tot, d'eminent arqueòleg.[9]

Manifestacion

PRESENTADA A LAS CORTES

Y A

S. M. LA

REINA GOBERNADORA,

DEL MODO CON QUE PODRIAN SERVIRSE DEL

INSTITUTO DE LAS ESCUELAS PIAS,

PARA ESTENDER POR EL REINO LA ENSEÑANZA GRATUITA DE LAS LETRAS:

PRUÉBASE

QUE DICHO INSTITUTO REGULAR ES UTÍL A TODO ESTADO BAJO CUALQUIER FORMA CONSTITUIDO, POR LAS VENTAJAS LITERARIAS, ECONOMICAS, MORALES Y POLITICAS QUE ACARREA.

SU AUTOR

el P. José Rius de la Madre de Dios,

Rector de las Escuelas Pias de la Villa de Moyá.

BARCELONA.

IMPRENTA DE D. ANTONIO BERGNES, CALLE DE ESCUDELLERS, NUM. 36.

1837.

Segons Jaume González Agápito,[10] l'escolapi Rius tenia arrelada una forta afecció per les belles lletres que compartí, conjuntament amb un actiu patriotisme resistent durant la invasió napoleònica, amb el seu contemporani i confrare més vell, el Pare Jaume de l'àngel Custodi Vada, i en perfecte harmonia amb la burgesia emergent de mitjans del segle XIX, sentia una especial debilitat pel teatre i específicament per l'òpera. També s'ha dit que Rius fou membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, elegant compositor de rimes, propugnador d'una òpera espanyola i un dels millors tractadistes sobre els orígens arqueològics d'Iluro.[11]

Cal afegir a les dites virtuts les de l'habilitat i la competència del P. Rius en resultar un destacat administrador i organitzador, especialment durant el seu rectorat. D'ell fou la iniciativa d'arrendar els baixos de l'edifici per cercar rendes, malgrat que com ja s'ha vist van perjudicar-se durant l'ocupació militar. També s'ha constatat com l'escolapi Rius lluitaria per aconseguir solucions per a la millora de l'ensenyament que interessava Santa Anna i altres col·legis. Potser el que més cal destacar és que fou l'autor d'una petició que va valer o influir perquè l'Escola Pia, atesa la seva pública utilitat, no s'englobés en les Ordes religioses de les quals va decretar-se la seva supressió.[12]

Retornant a la carta del Pare Rius, hi trobarem l'expressió de dues preocupacions que ens reafirmen el que sabem sobre la seva vocació d'historiador. Després d'explicar-nos que «la semana pasada estuvimos de exámenes de medio curso, constata que las *Memorias de Mataró* me ocupan bastantemente» Ja se sap que seria l'autor de las *Memorias históricas de Mataró* que no es publicarien fins després d'uns quants anys de la seva mort. Tot seguit explica que ja «está hecha la pieza que sirva de archivo de la Ciudad y es regular que a ello siga su arreglo.»

No era cap raresa que el Pare Rius allargués la seva carta amb aquestes coses i altres que seguiran. Era amic del diputat i, a més, aquest coneixia i li interessava el problema i les qüestions ja que havia estat alcalde de la ciutat no feia gaire, i era, com Rius, un mataroní que estimava la cultura i la història de Mataró, com ho acredita el fet que Pròsper de Bofarull el nomenés corresponsal del Partit per a la qüestió de museus i arxius.

Una altra cosa que Rius participaria a Martí era la comprovació de la data en què va construir-se el portal de Barcelona, el més important de les muralles de la ciutat. «Un día de estos –escrivia– el maestro de dibujo Sr. Barbé subió a lo alto del portal de Barcelona a sacar una copia de una inscripción que allí había, la que marcaba el año y bajo que jurados se hizo: fué en 1527, data poco más o menos de las actuales murallas.»

HACECITO DE MIRRA

PARA EL CRISTIANO.

DISCURSOS

SOBRE LA PASION Y MUERTE DE NUESTRO SEÑOR JESUCRISTO,

Y DOLORES DE SU SANTÍSIMA MADRE LA VÍRGEN MARIA,

SU AUTOR

EL P. JOSÉ RIUS

de la Madre de Dios Sacerdote de las Escuelas Pias.

PROSPECTO.

I acaba la carta amb un paràgraf que afectava l'arqueòleg i el poeta. Es refereix a la pregunta que s'havia de fer a un o dos personatges radicats a Madrid: «Creo que V. –deia Rius– habrá ya encargado el significado y origen de las consabidas palabras relativas a nuestra patria.» Es tractava, potser de *Civitas Fracta*?. I l'escrit de l'escolapi acaba així: «Y sí no le ha hallado esperará ocasión de mostrar mi poesía al personaje N. y me dirá alguna cosa oportuna.»

La raó d'escriure's la carta de l'any 1857, uns mesos abans de morir l'escolapi, consistia en la voluntat d'aquest de cercar subscriptors per a una obra titulada «Hacecíto de Mirra» que es proposava publicar i vendre en reunir «un número de suscripciones que garantize el coste en su mayor parte.» Tindria dos volums (un dedicat a la Passió i mort de N. Sr. Jesucrist, i l'altre als Dolors de la Verge Maria) i s'expendria en divuit fascicles, al preu d'un ral de billó cadascun. El manuscrit ja estava acabat i tenia els permisos necessaris per imprimir-se a la impremta de Josep Abadal de Mataró. L'obra, fins ara, no constava en l'extensa bibliografia coneguda del Pare Rius.[13]

Havia editat un prospecte sobre el «Hacecito de Mirra» per a obtenir subscriptors. Un, per això, el va remetre l'escolapi al diputat Martí, radicat a Madrid, anunciant-li que per «correo remito al R.P. Inocencio Palacios, Rector del Colegio de San Fernando, un pequeño legajo de prospectos para que tenga la bondad de distribuirlos entre esos R.R.P.P. de ambos colegios y a quien tuviera a bien entre los afectos a nuestro Instituto ... Y V. si tiene alguna entrevista con el P. José Benítez podrá saber si el tiene alguna noticia de esta mi publicación, y de no, enterarle por mi prospecto. Ellos deberían ser –diu el P. Rius mig queixant-se– los promovedores de esta suscripción, pero dudo sepan serlo. No así sucedería entre los jesuitas. Mas no por esto –acaba rodonament– yo desistiré ni en esto, ni semejantes empresas.»

Tanmateix, una greu malaltia impediria consumar els seus propòsits. A una carta que rebria Martí signada a Mataró el 17 de juliol d'aquell any 1857 se li notificava que «el Sr. Rector de los escolapios tuvo estos días una "sombra de feridura" que le repitió ayer bastante fuerte, según me han dicho»; i malgrat que en una altra carta de cinc dies després es deia que «está fuera de peligro, aunque me han dicho quedará un poco inutilizado del brazo, a últims de l'agost ja se'l considerava proper a la mort.[14] Així s'acabaria el rectorat a Santa Anna del Pare Rius i desapareixeria un il·lustre mataroní a qui ara, unes cartes seves inèdites, ens ha permès de recordar amb respecte, entusiasme i afecte, entre altres motius, perquè fou un dels primers en estudiar i divulgar la història de Mataró.

Antoni Martí Coll

NOTES

1.- Arxiu particular d'Esteve Martí Coll (Lligall 21, 2a carpeta i lligalls 9 i 15).

2.- Rector des de l'any 1847 fins al 1857 en què morí.

3.- Vegeu Acords municipals de 31-10-1865 i 10-11-1865.

4.- Antoni Martí Coll, «Una sessió literària a l'Ateneu: Mataró 1861», *VII Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat de Cultura (Mataró 1991), p. 101.

5.- C. Vilà Palà, Sch.P. *Escuelas Pías de Mataró. Su historial pedagógico* (Salamanca 1972), pp. 483 a 490.

6.- Les supressions d'ordes religioses del segle xix no inclogueren el dels escolapis, però la de 1837 els afectà greument en la disminució de personal i activitats docents.

7.- Martí Coll, «Una sessió literària a l'Ateneu», p. 107.

8.- Joaquim Llovet, *La ciutat de Mataró*.

9.- Vila Palà, *Escuelas Pías...*

10.- Jaume González-Agápito, «El 150è aniversari de la *Gloria de Iluro*», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (Mataró, juliol 1984), p. 27.

11.- Josep Poch, Sch. P. *Las Escuelas Pías de Mataró.*

12.- «Manifestación presentada a las Cortes y a S. M. la Reina Gobernadora del modo con que podrían servirse del Instituto de las Escuelas Pías para estender por el Reino la enseñanza gratuita de las letras: Pruébase que dicho Instituto Regular es útil a todo Estado bajo cualquier forma constituido, por las ventajas literarias, económicas, morales y políticas que acarrea.» (Barcelona 1837).

13.- Vila Palà, *Escuelas Pías...*, p. 793. Moltes obres del P. Rius resten en part publicades al *Diccionario Geográfico* del Padre Flórez i en part inèdites a l'arxiu del col·legi de Santa Anna. Fotocopiades parcialment són també a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis.

14.- Cartes de la filla Teresa Martí i Moner; i Vila Palà, *Escuelas Pías*, p. 454.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Mataró 1950-1960. Santa Maria. Fotografia Masachs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

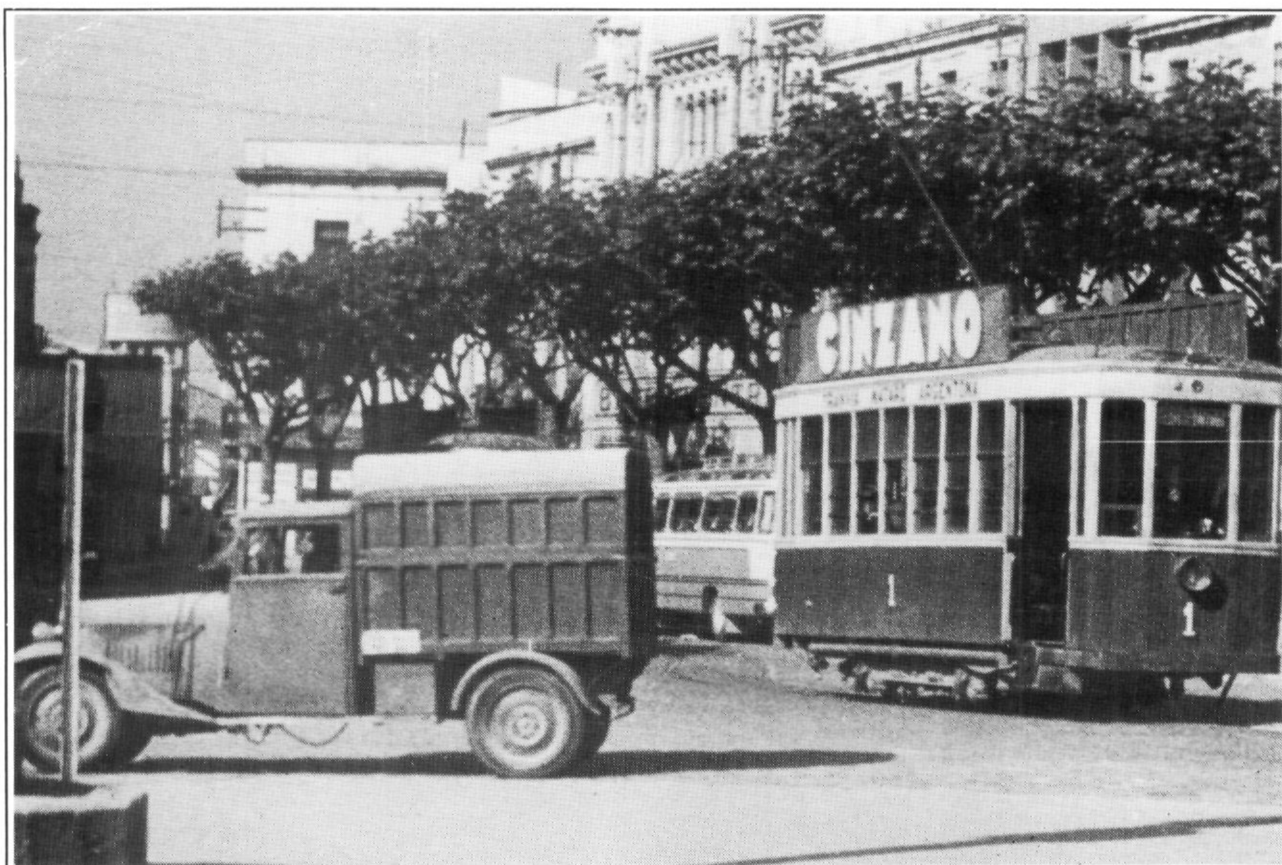
Mataró 1950-1960. La Creu de terme i la portalada de Santa Anna. MASMM. Arxiu d'Imatges.

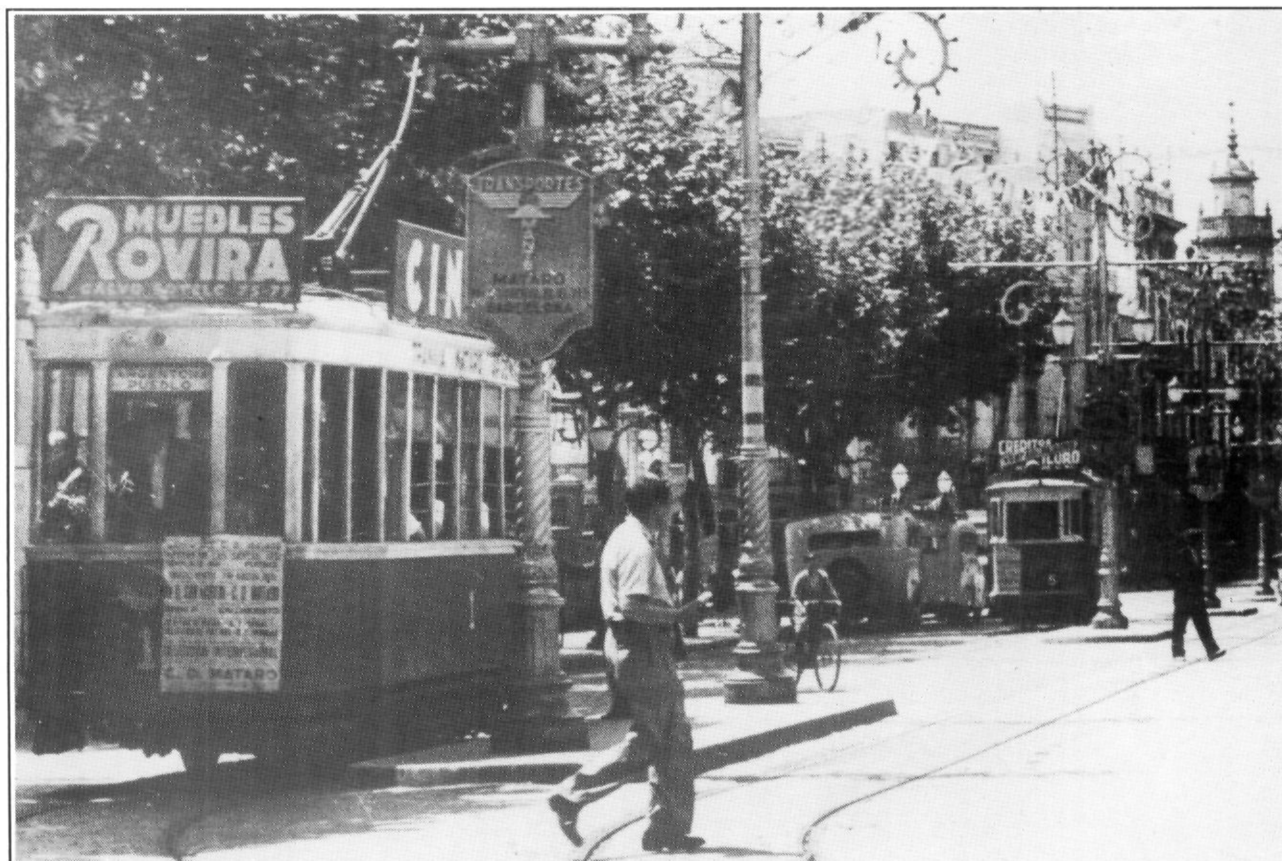
Mataró 1950-1960. La plaça de Santa Anna i La Rambla. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. L'Hotel Suís. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. La Rambla. MASMM. Arxiu d'Imatges.

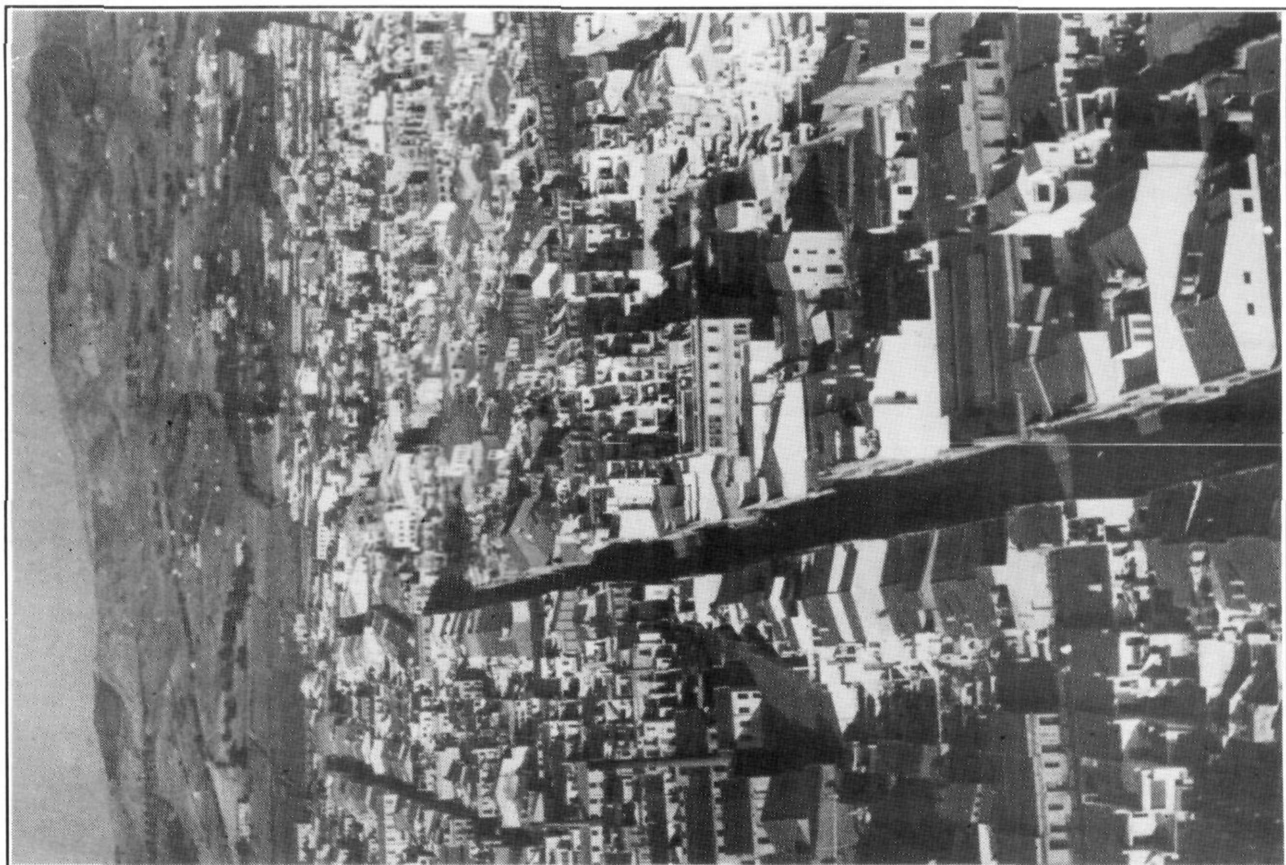
Mataró 1950-1960. La Rambla. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. Zona carrer de Floridablanca. A l'esquerra Can Marfà. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. L'Escorxador, Can Marot i Can Gassol. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. Els carrers de Lepant i Montserrat. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró 1950-1960. L'entorn de Santa Maria. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ